

ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΕΙΟΝΟΜΙΑΣ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΑΣ

Επισκόπηση βυζαντινών αρχαιοτήτων Αργολίδας, καταγεγραμμένων στα αρχεία της βυζαντινής Εφορίας αρχαιοτήτων.

Επιβλέπουσα: Ζάχου Βιχελμίνα

Δουδούμη Ελένη

B2014012

Κέρκυρα

Ιούνιος 2018

Πίνακας Περιεχομένων

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ	4
1Α.Βυζαντινή εποχή	5
1Β.Το Βυζάντιο στην Αργολίδα	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ	17
Ανάλυση Βυζαντινών ναών	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ	42
Ανάλυση των βυζαντινών κάστρων της Αργολίδας	43
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ	71
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	73

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η εργασία αυτή πραγματεύεται τα Βυζαντινά μνημεία περιόδους 900 – τέλη 12^{ου} αιώνα. Πιο συγκεκριμένα γίνεται μια προσπάθεια περιγραφής των Βυζαντινών ναών και κάστρων τα οποία έχουν καταγραφεί στην Αργολίδα.

Το πρώτο κεφάλαιο περιέχει αρχικά ένα εισαγωγικό πλαίσιο για την ανάλυση της Βυζαντινής εποχής γενικά, γύρω στο 330-1453. Γι' αυτό και η γεωπολιτική θέση της βυζαντινής αυτοκρατορίας ανάμεσα Ευρώπης και Ασίας έπαιξε σημαντικό ρόλο στην ιστορική της εξέλιξη. Στην συνέχεια επικεντρώνεται σε ένα πιο ειδικό θέμα το οποίο είναι η Βυζαντινή περίοδος στην Πελοπόννησο η οποία ήταν μια επαρχία περιφερειακή της αυτοκρατορίας από την άποψη της πολιτικής και γεωγραφικής της θέσης. Και κλείνουμε με μια αναφορά στην Αργολίδα, η οποία επεκτείνεται με την παρουσίαση των σημαντικότερων πόλεων της βυζαντινής Πελοποννήσου όπου δύο από αυτές τις πόλεις είναι το Άργος και το Ναύπλιο.

Ακολουθώντας το δεύτερο κεφάλαιο, επικεντρώνεται στην ναοδομία της βυζαντινής εποχής, με παράλληλη καταγραφή των ονομάτων και περιγραφική ανάλυση των Βυζαντινών ναών οι οποίοι μέσα από έρευνες προέκυψαν 11 στο σύνολο.

Τέλος, στο τρίτο κεφάλαιο ύστερα από ερευνητική μελέτη σε καταγεγραμμένο υλικό έντυπο και ψηφιακό, γίνεται μια περιγραφή των Βυζαντινών κάστρων της Αργολίδας. Εκεί αναφέρεται ότι η Αργολίδα έχει συνολικά 17 κάστρα εκ των οποίων τα 5 ήταν Βυζαντινά. Τόσο τα κάστρα όσο και οι ναοί θα απεικονίζονται με φωτογραφίες κατά την διάρκεια της περιγραφής τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1Α.Βυζαντινή εποχή

Στο κεφάλαιο αυτό θα γίνει μια θεωρητική ανάλυση για τη Βυζαντινή περίοδο από το 330-1453.

Η δημιουργία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας βρίσκεται στην ίδρυση της Κωνσταντινούπολης το 324 μ.Χ. από τον Κωνσταντίνο τον Μέγα ή στην ανακήρυξη της πόλης σε πρωτεύουσα στις 11 Μαΐου του 330 μ.Χ. Απονέμοντας την Κωνσταντινούπολη ως πρωτεύουσα του κατέκτησε η ελληνική ανατολή της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας ένα ελεύθερο πολιτικό και οικονομικό κέντρο. Στη διαμόρφωση αυτής της νέας αυτοκρατορίας πρωτεύοντα ρόλο έπαιξε και ο εκχριστιανισμός της Ανατολής, ο οποίος έχει συνδεθεί με το όνομα του Κωνσταντίνου του Μέγα ως του πρώτου χριστιανού αυτοκράτορα. Η ιστορία της βυζαντινής αυτοκρατορίας διασπάται σε τρεις μεγάλες περιόδους: πρωτοβυζαντινή, μεσοβυζαντινή και υστεροβυζαντινή περίοδος.

Η γεωπολιτική θέση της βυζαντινής αυτοκρατορίας ανάμεσα Ευρώπης και Ασίας έπαιξε σημαντικό ρόλο στην ιστορική της εξέλιξη. Αναφέρεται σε μία γεωγραφικά ετερόκλητη αυτοκρατορία, η οποία περιείχε τη βαλκανική χερσόνησο και τη Μικρά Ασία μέχρι τον Ευφράτη. Η Μεσόγειος και ο Εύξεινος Πόντος έγιναν οι συνδετικοί κρίκοι των περιοχών αυτών. Το Βυζάντιο κατείχε μια τεράστια ακτογραμμή. Για το λόγο αυτό ήταν σημαντικός ένας λειτουργικός και ικανός στόλος. Ο Δούναβης στο βορρά και ο Ευφράτης στην Ανατολή ήταν τα φυσικά σύνορα της αυτοκρατορίας. Ωστόσο τα ανατολικά σύνορα είχαν και τα ευαίσθητα σημεία τους: το αρμενικό οροπέδιο, από όπου εισχωρούσαν στα βυζαντινά εδάφη οι Σασσανίδες και οι Σελτζούκοι, και η κιλικική πεδιάδα, από την οποία έρχονταν

συχνά οι Άραβες. Κατά τα μέσα του 6ου αι. κατάφερε να αποκτήσει η βυζαντινή αυτοκρατορία τη μεγαλύτερη εξάπλωση της, όταν ο Ιουστινιανός κατάφερε λόγω των επιτυχιών του στους πολέμους κατά των Γότθων και Βανδάλων να μεγαλώσει τα σύνορα της αυτοκρατορίας μέχρι την βορειοαφρικανική ακτή, Ιταλία, Σαρδηνία, Κορσική και τη νότια Ισπανία.

Έτσι σύμφωνα με τις **τρεις βυζαντινές περιόδους** η **Πρωτοβυζαντινή Περίοδος** (324 - 867 μ.Χ.) είναι η πρώτη περίοδος, η οποία επεκτείνεται μέχρι και τον 7ο αι. μ.Χ., ενώνεται με τις προσπάθειες των πρώτων αυτοκρατόρων για τη διαμόρφωση, σταθεροποίηση της καινούργιας αυτοκρατορίας αλλά και για τη δημιουργία μιας νέας ταυτότητας. Ο Κωνσταντίνος ο Μέγας έδρασε με βάση τις πολιτικές και οικονομικές μεταρρυθμίσεις του Διοκλητιανού, για να πετύχει τους στόχους του. Η διαίρεση της αυτοκρατορίας που έλαβε χώρα από τους γιους του συνεχίστηκε και από τον Θεοδόσιο το Α΄ το 395 μ.Χ. Μετά την κατάκτηση της δυτικής αυτοκρατορίας από γερμανικά φύλα μπόρεσε το Βυζάντιο, και ιδιαίτερα επί αυτοκράτορα Ιουστινιανού, να ξανά κατακτήσει τμήματα της Δυτικής Αυτοκρατορίας. Παράλληλα με τα ιδιαίτερα εξωτερικά προβλήματα που έκαναν αισθητή την παρουσία τους την περίοδο αυτή αντιμετώπισε το Βυζάντιο καθώς και σοβαρές θρησκευτικές διαμάχες σχετικά με τις διάφορες φύσεις του Χριστού. Το επόμενο διάστημα μέχρι και την άνοδο του Ιουστινιανού ασχολήθηκαν οι βυζαντινοί αυτοκράτορες με την διαφύλαξη των συνόρων της αυτοκρατορίας καθώς και με πολιτικές μεταρρυθμίσεις στο εσωτερικό της. Με τον Ιουστινιανό ξεκινάει η "Χρυσή Εποχή" της βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Κατά τη διάρκεια της θητείας του δημιουργήθηκαν νόμοι για πρώτη φορά στην ελληνική γλώσσα, γεγονός που διευκόλυνε την Ελληνική να γίνει η επίσημη γλώσσα της αυτοκρατορίας. Η

οικοδομική πολιτική του Ιουστινιανού ιδιαίτερα στην Κωνσταντινούπολη αλλά και σε πόλεις του δυτικού τμήματος, όπως Ραβέννα και Μιλάνο, θεωρείται ένα από τα μεγαλύτερα επιτεύγματα του. Ο τελευταίος αυτοκράτορας της πρωτοβυζαντινής περιόδου, Ηράκλειος (610-640 μ.Χ.), συνδύασε το όνομά του με σημαντικές στρατιωτικές επιτυχίες και με την προστασία των συνόρων και της Αυτοκρατορίας από τις επιθέσεις των Σασσανιδών και των Αβάρων. Την εποχή αυτή άλλαξε οριστικά ο πολιτικός χαρακτήρας της Μεσογείου με την διάλυση παλιών αυτοκρατοριών και με την εμφάνιση νέων λαών.

Από την άλλη η **Μεσοβυζαντινή Περίοδος** (867 - 1204 μ.Χ.) είχε αλλαγές οι οποίες επηρέασαν σημαντικά την πολιτική ιστορία του Βυζαντίου και επίδρασαν στην κοινωνική, οικονομική και στρατιωτική του εξέλιξη. Η μεσοβυζαντινή εποχή, από τον 7ο αι. μ.Χ. μέχρι και την κατάκτηση της Κωνσταντινούπολης από τους σταυροφόρους (1204), αποτελεί μια λαμπρή περίοδο της βυζαντινής αυτοκρατορίας, η οποία αποτελείται από πολιτική σταθερότητα και ανάπτυξη του εμπορίου και των τεχνών. Κατά τη διάρκεια της επονομαζόμενης Συριακής Δυναστείας κατάφεραν οι αυτοκράτορες με επιδέξιους διπλωματικούς χειρισμούς να εξασφαλίσουν τα ανατολικά σύνορα της αυτοκρατορίας. Ένας νέος εχθρός έκανε την εμφάνιση του από το Βορρά, οι Βούλγαροι. Τον 8ο αι. έκανε την εμφάνισή του στο εσωτερικό της αυτοκρατορίας η εικονομαχία, διαμάχη για τη λατρεία θρησκευτικών εικόνων. Η σύγκρουση αυτή έθεσε την αυτοκρατορία σε σοβαρό κίνδυνο, ωστόσο παραμερίσθηκε με τις αποφάσεις της οικουμενικής συνόδου του 787 μ.Χ. για την επαναφορά της λατρείας των εικόνων. Το 800 μ.Χ. σφραγίστηκε και πρακτικά ο διαχωρισμός Ανατολής - Δύσης με τη στέψη του Καρόλου του Μεγάλου. Η μακεδονική δυναστεία από τα μέσα του 9ου αι. μέχρι τον 11ο αι. συνέβαλε τα

μέγιστα στην πολιτική, οικονομική, στρατιωτική ανάπτυξη της αυτοκρατορίας και στην άνθιση των τεχνών.

Τέλος στην **Υστεροβυζαντινή Περίοδο** (1204 - 1453 μ.Χ.) έγιναν σημαντικές αλλαγές οι οποίες επιδρούν στο εσωτερικό της βυζαντινής αυτοκρατορίας ήδη από τον 11ο αι. Η οικονομική και κοινωνική αναδιάρθρωση της αυτοκρατορίας, η εμφάνιση καινούργιων λαών στα ανατολικά και βόρεια σύνορα της και τελικά οι σταυροφορίες έκαναν πιο γρήγορη τη διάλυση της αυτοκρατορίας. Ο κατακερματισμός του Βυζαντίου μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Σταυροφόρους το 1204 και η αργή και ασταθής ανάκαμψη μετά την επανάκτηση της πρωτεύουσας το 1261 δημιούργησαν νέες πολιτικό-οικονομικές και κοινωνικές καταστάσεις στο περιβάλλον της αυτοκρατορίας. Στη Δύση έπαιζε η Γαλλία πρωτεύοντα ρόλο, στο βορρά φτιάχτηκαν δύο νέα βασίλεια, το σερβικό και το βουλγαρικό και στο νότο αντικαταστάθηκε η κυριαρχία των Σελτζούκων από τους Οθωμανούς Τούρκους. Η υστεροβυζαντινή εποχή επικράτησε μέχρι και την άλωση της Κωνσταντινούπολης (1453 μ.Χ.).

1B.Το Βυζάντιο στην Αργολίδα

Εδώ γίνεται περιγραφή και ανάλυση της Βυζαντινής περιόδου στην Πελοπόννησο γενικά και πιο συγκεκριμένα στην Αργολίδα.

Η Πελοπόννησος, μια επαρχία περιφερειακή της αυτοκρατορίας από την άποψη της πολιτικής και γεωγραφικής της θέσης, δεν ήταν στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος της κεντρικής βυζαντινής εξουσίας κατά τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες. Η κατάσταση αυτή αλλάζει σημαντικά στα τέλη περίπου του 8ου αι. και το ενδιαφέρον εκδηλώνεται έμπρακτα, α) με την εκστρατεία, το 783, του πατρικίου και λογοθέτη του δρόμου Σταυρακίου στην Πελοπόννησο και τη νίκη του επί των Σλάβων, β) με την αποστολή του στρατηγού Λέοντα Σκληρού - λίγο μετά το 805- και την αποκατάσταση του βυζαντινού έλεγχου στην περιοχή, που επιτεύχθηκε πλήρως ως τα τέλη του 9ου αι., άλλα κυρίως, γ) με την ίδρυση του αυτοτελούς θέματος Πελοποννήσου και με τις προσπάθειες ανοικοδόμησης των πόλεων και ενίσχυσης του πληθυσμού τους.

Πιο περιληπτικά, την πιο σημαντική αλλαγή στο διοικητικό/πολιτικό καθεστώς της Πελοποννήσου κατά τη μέση βυζαντινή περίοδο αποτέλεσε η δημιουργία του θέματος Πελοποννήσου, που μαρτυρείται στις πηγές στις αρχές του 9ου αι. Ίσως, όμως, να είχε συντελεστεί ήδη από τα τέλη του 8^{ου} αι.. Όπως είναι γνωστό, μέχρι τότε η χερσόνησος του Πέλοπος άνηκε στο θέμα Ελλάδος. Η αποστολή του βυζαντινού στρατού με επικεφαλής στρατηγό, ο οποίος είχε την έδρα του στην Κόρινθο, πόλη που αποτελούσε, όπως και παλαιότερα, το διοικητικό και εκκλησιαστικό κέντρο της Πελοποννήσου, ισχυροποίησε τον έλεγχο των Βυζαντινών στη χερσόνησο, περιορίζοντας τις δραστηριότητες των σλαβικών φύλων.

Το ενδιαφέρον της πρωτεύουσας επεκτάθηκε και στη λήψη πιο συγκεκριμένων μέτρων ανοικοδόμησης των πόλεων και δημογραφικής ανάκαμψης του πληθυσμού τους, που είχε διαλυθεί από τις επιδρομές. Έτσι, σύμφωνα με το Χρονικών της Μονεμβασίας, με εντολή του αυτοκράτορα Νικηφόρου Α', η Λακεδαιμόνια ξαναφτιάχτηκε και πήγαν σε αυτήν άποικοι από άλλες περιοχές για να εμπλουτίσουν τον πληθυσμό της.

Κατά τη διάρκεια της μέσης βυζαντινής περιόδου αναγράφονται τρεις επαναστάσεις των Σλάβων της Πελοποννήσου: συγκεκριμένα, το 805 ή το 807 επαναστάτησαν οι Σλάβοι της περιοχής έξω από την Πάτρα, και έκαναν την επίθεση τους κατά της πόλης. Κατά την επιχείρηση είχαν τη βοήθεια των Σαρακηνών, οι όποιοι την κατακτούσαν από τη θάλασσα. Όπως αναφέρει ο Κωνσταντίνος Πορφυρογέννητος στο έργο του Προς τον ίδιον οίον Ρωμανόν, με τη ξαφνική εμφάνιση και παρέμβαση του αποστόλου Ανδρέα, οι Σλάβοι απωθήθηκαν, ενώ οι ίδιοι με τις οικογένειες τους και όλα τους τα υπάρχοντα αφιερώθηκαν στο ναό του Αποστόλου Ανδρέα στη μητρόπολη της Πάτρας. Το 841-842, επί της βασιλείας του Μιχαήλ, γιου του Θεόφιλου, οι Σλάβοι της Πελοποννήσου ξεκίνησαν ξανά την επανάστασή τους. Εναντίον τους στάλθηκε βυζαντινός στρατός, που γρήγορα κατάφερε να υποτάξει όλα τα σλαβικά φύλα, έκτος από δύο, τους Μελιγγούς και τους Έζερίτες, οι όποιοι μετριάστηκαν στη νότια Πελοπόννησο. Συγκεκριμένα, οι Μελιγγοί εγκαταστάθηκαν στις δυτικές παρειές του Ταΰγετου, ενώ οι Έζερίτες πήγαν στην περιοχή του Έλους και νοτιότερα ως την άκρη του Μαλέα. Οι δύο αυτές σλαβικές ομάδες αποτελούσαν συμπαγείς νησίδες πληθυσμού, τις «σκλαβηνίες», αυτόνομες δηλαδή διοικητικές μονάδες με δικούς τους άρχοντες, φόρου υποτελείς στην κεντρική εξουσία της Βασιλεύουσας.

Στους αιώνες που ακολούθησαν, οι Σλάβοι συνέχισαν να είναι στις περιοχές τους χωρίς άλλες εξεγέρσεις, τουλάχιστον κάτι τέτοιο δεν αναφέρεται πλέον στις πηγές και κατά τη διάρκεια της κατάληψης της Πελοποννήσου από τους Φράγκους πρόβαλαν αντίσταση στους Σταυροφόρους.

Οι πολιτικές και στρατιωτικές αλλαγές που έγιναν στην Πελοπόννησο με την εδραίωση της βυζαντινής κυριαρχίας στην περιοχή, αντικατοπτρίζονται ανάγλυφα και στον εκκλησιαστικό τομέα. Η πρώτη μεγάλη αλλαγή στα εκκλησιαστικά πράγματα είχε πραγματοποιηθεί αρκετά νωρίς το 732-733, ή το αργότερο το 752-757 όταν ο αυτοκράτορας Λέων Γ' πήρε την απόφαση να αποσπάσει το Ανατολικό Ιλλυρικό, την Καλαβρία και τη Σικελία από τη ρωμαϊκή Εκκλησία και να τις υπαγάγει στη δικαιοδοσία του πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Όπως είναι γνωστό, η μητρόπολη Κορίνθου άνηκε στην επαρχία Αχαΐας, που υπαγόταν στο Ανατολικό Ιλλυρικό και είχε επικεφαλή το μητροπολίτη Θεσσαλονίκης. Να υπενθυμισθεί ότι, στα μέσα περίπου του 5^{ου} αι., η επισκοπή Κορίνθου ήταν πρώτη στη σειρά των επισκοπών της Αχαΐας και ακολουθούσε η επισκοπή Αθηνών και αρκετές άλλες, από τις οποίες πέντε άνηκαν στον πελοποννησιακό χώρο: των Πατρών, της Λακεδαιμόνιας, του Άργους, της Μεγαλοπόλεως, ίσως της Τεγέας, ενώ τον 8ο αι. η ύπαρξη επισκοπών Τροιζήνος και Μονεμβασίας διασταυρώνεται από τη συμμετοχή των επισκόπων τους στις εργασίες της Ζ' οικουμενικής συνόδου της Νίκαιας, το 787.

Η εικόνα αυτή αλλάζει σημαντικά στις αρχές του 9ου αι. Η επισκοπή Αθηνών προβιβάζεται σε μητρόπολη, ενώ στην Πελοπόννησο η μητρόπολη Κορίνθου συρρικνώνεται σε μεγάλο βαθμό, λόγω της δημιουργίας της μητρόπολης Πατρών, η οποία της αφαιρεί περισσότερη από τη μισή περιφέρεια της. Η νέα αυτή τάξη πραγμάτων στην εκκλησία της Πελοποννήσου απεικονίζεται για πρώτη φορά

στα νέα εκκλησιαστικά τακτικά του πατριάρχη Νικολάου Μυστικού, που χρονολογούνται στις αρχές του 10ου αι. Σύμφωνα με αυτά, στη μητρόπολη Κορίνθου υπάγονται επτά επισκοπές, του Δαμάλα, του “Άργους”, της Μονεμβασίας ήτοι Ταινάρου, της Κεφαλονιάς, της Ζακύνθου, της Ζημαινάς και της Μαΐνης· αργότερα προστίθεται και η επισκοπή Κυθήρων. Αντίστοιχα, στη μητρόπολη Πατρών υπάγονται πέντε επισκοπές, της Λακεδαιμόνιας, της Μεθώνης, της Κορώνης, του Έλους και της Βολαίνης.

Μέσα από όλα αυτά δημιουργήθηκαν οι εξωτερικοί κίνδυνοι. Οι εξωτερικοί κίνδυνοι που απειλούν τη χερσόνησο κατά τους τέσσερις αιώνες της βυζαντινής κυριαρχίας που ακολούθησαν, μέχρι την άφιξη των Σταυροφόρων, προέρχονται είτε από το βορρά, με επιδρομές των Βουλγάρων, είτε από τη θάλασσα με τις πειρατικές επιδρομές των Αράβων πρώτα, και των Νορμανδών αργότερα.

Στο εσωτερικό της Πελοποννήσου που αρχίζει από τα τέλη του 9ου αιώνα, αλλά κυρίως από το 10^ο αιώνα ξεκινάει μία νέα περίοδος, αυτή τη φορά ομαλότητας και οικονομικής ευρωστίας, η οποία θα διαρκέσει ως την επικράτηση της λατινικής κατάκτησης. Οι Σλάβοι είτε εκχριστιανίζονται, είτε απωθούνται, όπως είδαμε, και νέα εκκλησιαστικά μνημεία που οικοδομούνται αποκαλύπτουν ότι η χριστιανική θρησκεία έχει επικρατήσει πλήρως στη χερσόνησο. Η νέα διοικητική αλλαγή που πραγματοποιείται στο πρώτο μισό του 11ου αιώνα, η ένωση δηλαδή των δύο θεμάτων Ελλάδος και Πελοποννήσου σε ένα, με έδρα τη Θήβα, πιστοποιεί με τον πιο σαφή τρόπο ότι στον ελλαδικό χώρο στο πολιτικό/διοικητικό επίπεδο έχει επικρατήσει σχετική ηρεμία. Το καθεστώς αυτό θα διατηρηθεί μέχρι τη φραγκική κατάκτηση.

Γι' αυτό και η ηρεμία αυτή επικυρώνεται και από το γεγονός ότι η Πελοπόννησος γίνεται πόλος έλξης μοναχών και κοσμικών που, αναχωρώντας από την πατρίδα τους εξαιτίας εχθρικών επιδρομών, βρίσκουν καταφύγιο στη χερσόνησο. Για παράδειγμα, ο όσιος Λουκάς ο Στειριώτης από τη Στερεά Ελλάδα κατεβαίνει και μονάζει για δέκα χρόνια σε περιοχή έξω από την Κόρινθο, ενώ ο Ηλίας ο Νέος έρχεται από την Ιταλία, η οποία πλήττεται από αραβικές επιδρομές και εγκαθίσταται σε μονή λίγο έξω από τη Σπάρτη.

Στο τέλος γίνεται η παρουσίαση των σημαντικότερων πόλεων της βυζαντινής Πελοποννήσου. Οι πόλεις αυτές είναι η Κόρινθος, η Πάτρα, το Άργος, το Ναύπλιο, η Σπάρτη, η Μονεμβασιά, η Μεθώνη και η Κορώνη. Από όλες αυτές θα κάνω μια μικρή ανάλυση για το Άργος και το Ναύπλιο.

Το Άργος ανήκει στις πόλεις της Πελοποννήσου που έχουν συνεχή κατοίκηση από τους αρχαίους χρόνους. Στις αρχές του 10ου αιώνα δρα στην πύλη ο επίσκοπος της, άγιος Πέτρος, ενώ στα τέλη του ίδιου αιώνα την επισκέπτεται ο όσιος Νίκων. Στις αρχές του 13ου αι., ο τοπικός άρχοντας του Ναυπλίου Λέων Σγουρός κατέλαβε το Άργος, που δεν άργησε, όμως, να περάσει στην κυριαρχία των Σταυροφόρων. Κατά τη μέση βυζαντινή περίοδο, η επισκοπή Άργους εξακολουθεί να υπάγεται στη μητρόπολη Κορίνθου. Η ύπαρξη κοινής επισκοπής Άργους και Ναυπλίου, με έδρα το Άργος, μαρτυρείται για πρώτη φορά στα τέλη του 11ου αι., ενώ έναν αιώνα αργότερα (1189) η επισκοπή Άργους προάγεται σε μητρόπολη και αποσπάται από αυτήν της Κορίνθου. Το βυζαντινό Άργος αποτελείται από ισχυρή ακρόπολη, επάνω στο λόφο της Λάρισας, οπού ήταν εγκαταστημένη η φρουρά, και την πόλη κάτω στην πεδιάδα. Τα βιοτεχνικά εργαστήρια, κυρίως εργαστήρια κεραμικής, που σώζονται φανερώνουν κάποιες από τις δραστηριότητες των

κατοίκων του, οι όποιοι όμως πραγματοποιούσαν και εισαγωγές προϊόντων κεραμικής, τόσο από την Κόρινθο όσο και από αλλού. Στο Άργος και στην περιφέρεια του σώζονται κατάλοιπα της μέσης βυζαντινής περιόδου. Το μόνο ακέραιο μνημείο μέσα στη σημερινή πόλη αποτελεί ο ναός της Κοίμησης της Θεοτόκου του νεκροταφείου.

Τέλος το Ναύπλιο, του οποίου η μοίρα είναι λίγο ως πολύ συνδεδεμένη με αυτήν του Άργους, εφόσον αποτελεί το φυσικό του λιμάνι, είναι σημαντική πόλη κατά τη μέση βυζαντινή περίοδο. Στα τέλη του 9ου - αρχές του 10ου αι., στην πόλη κατοικεί ο άγιος Θεόδωρος Κυθήρων, ενώ στα μέσα του ίδιου αιώνα την επισκέπτεται ο όσιος Νίκων. Οι Άραβες πειρατές που λυμαίνονται τα παράλια της Αργολίδας πλήττουν και το Ναύπλιο, ενώ το εμπόριο που διεξάγεται από το λιμάνι του υφίσταται τις συνέπειες των προνομίων των Βενετών. Το 1180, ο Σγουρός, τοπικός άρχοντας του Ναυπλίου, κατέλαβε την εξουσία. Λίγο αργότερα, ο Αλέξιος Γ' Άγγελος του ανέθεσε την εξόντωση των πειρατών. Ο γιος του Λέων Σγουρός έγινε στη συνέχεια κύριος του Άργους και της Κορίνθου. Από εκκλησιαστική άποψη, το Ναύπλιο υπάγεται αρχικά στην επισκοπή Άργους. Σε σύνοδο, όμως, του 879-880 στην Κωνσταντινούπολη, παρευρίσκονται ταυτόχρονα και επίσκοπος Ναυπλίου και επίσκοπος Άργους. Η ύπαρξη επισκοπής Ναυπλίου δεν επιβεβαιώνεται από άλλη πηγή. Λίγα χρόνια αργότερα, η πόλη μαρτυρείται σύμφωνα με το βίο του αγίου Θεοδώρου Κυθήρων να εξαρτάται από την επισκοπή Άργους, και στην εκκλησία της να προΐσταται πρωτοπαπάς. Στα τέλη του 11ου αι., δημιουργείται κοινή επισκοπή Άργους και Ναυπλίου. Στο τείχος της πύλης ανιχνεύονται στοιχεία της βυζαντινής του φάσης, ενώ στη σύγχρονη πύλη, αλλά κυρίως στην περιφέρεια της, σώζονται σημαντικοί ναοί της μέσης βυζαντινής περιόδου.

Επιπλέον είναι γνωστό ότι η Αργολίδα είναι πολύ γνώριμη από τα χρόνια της προϊστορίας. Είναι η υπερήφανη χώρα των κατοίκων του Άργους κατά τα Μυκηναϊκά χρόνια, με την Τίρυνθα και τις Μυκήνες. Στα επόμενα χρόνια έγινε θέατρο διαμάχης μεταξύ των κατοίκων του Άργους και των Σπαρτιατών. Στην συνέχεια αναγκάστηκε να υποκύψει στη Ρωμαϊκή ισχύ και στα χρόνια των συνεχόμενων μετακινήσεων των λαών έγινε δοκιμή από βαρβαρικές επιδρομές, λεηλασίες και εξανδραποδισμούς και στα νεώτερα, σχετικά χρόνια δέχθηκε αρχικά την Φραγκική και στην συνέχεια την Τουρκική κατάκτηση.

Τα κατεστραμμένα ερείπια πιστοποιούν την ύπαρξη της ζωής και του πολιτισμού του ανθρώπου όλων των εποχών. Προϊστορία, Μυκηναϊκοί χρόνοι, αρχαϊκοί, Κλασσικοί χρόνοι, Ρωμαϊκοί, Βυζαντινοί, Φράγκικοι, Ενετοκρατία, Τουρκοκρατία. Όλες οι εποχές και οι χρόνοι έχουν καταφέρει να αφήσουν τα αποτυπώματά τους επάνω στο χώμα. Στην δυτική Αργολίδα οριοθετείται η Αργολίδα δυτικά της νοητής γραμμής, όπου και αρχίζει από τα Δερβενάκια, διέρχεται δυτικά του Άργους και καταλήγει στο Κιβέρι. Στην περιοχή αυτή υπάρχουν πλήθος από κεραμικά θραύσματα, τα οποία είναι σηματοδότες των αρχαίων οικισμών.

Μετά την μάχη των Θηβών το 1311 μεταξύ των Καταλανών και του δούκα των Αθηνών Γκύ ντε Μπριέν, η Αθήνα πέρασε στα χέρια των Καταλανών, αυτοί όμως δεν κατάφεραν θέσουν πόδι στην Πελοποννησιακή αυθεντία των ντε Μπριέν.

Για την ίδια εποχή έχουμε δύο παραχωρητήρια του αυθέντη της Αργολίδας Γκύ ντε Ενγκιες, από τα οποία μπορεί κάποιο να έρθει στο φως από την τοπωνυμία της Αργολίδας και πιο συγκεκριμένα της δυτικής περιοχής. Το ένα πριβιλέτζιο συντάχθηκε στις 10 Δεκεμβρίου 1364 μέσα στο δουκινό μέγαρο της Ακροναυπλίας

και αφορά στην απαλλαγή από την υποχρέωση που είχε ο Ιάκωβος της Ζόγια να διατηρεί για την ασφάλεια των κτήσεων τους τέσσερεις οπλισμένους υπεείς καθώς και τα όπλα της φρουράς τους Άργους και του Ναύπλιου. Το δεύτερο πριβιλέτζιο συντάχθηκε από τον ίδιο αυθέντη τον Οκτώβριο του 1376 πάλι μέσα στο δουκικό μέγαρο Ακροναυπλίας και αφορά στην προνομιακή χορήγηση, λόγο υπηρεσιών, προς τον Νικόλαο της Ζόγια εδαφικής εκτάσεως, η οποία προσδιορίζεται με τα τότε υφιστάμενα τοπωνύμια. Το πριβιλέτζιο μας ενημερώνει ακόμα για τα ονόματα των υπουργών αυθεντίας.

Τέλος από τη φράση του πριβιλέτζιου ότι οι φρουροί των κάστρων ήταν πολίτες και επειδή υπάρχουν λατινόφωνα τοπωνύμια πλησίον των φρουρίων μας οδηγεί στη σκέψη ότι οι φρουροί πρέπει να ήταν Βλάχοι. Τα δύο πριβιλέτζια είναι γραμμένα σε γλώσσα που προσεγγίζει, ανάλογα τη θέση της φρασεολογίας, την τότε Γαλλική η Λατινική.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ανάλυση Βυζαντινών ναών

Στο 2^ο κεφάλαιο γίνεται μια αποδελτίωση των καταγεγραμμένων Βυζαντινών ναών της Αργολίδας. Η ανάλυση θα περιλαμβάνει γύρω στους 10 Βυζαντινούς ναούς.

Α)Ο πρώτος Βυζαντινός ναός είναι η «Κοίμηση της Θεοτόκου» όπου είναι ο αρχαιότερος ναός της πόλεως του Άργους με αρκετά στοιχεία του Βυζαντινού ρυθμού. Ωστόσο δεν υπάρχει κάποια συγκεκριμένη ημερομηνία για την ίδρυση της.

(1)

Αρχικά όσο αφορά το κτίσμα σύμφωνα με μελέτες του G. Hadji – Minaglou το μνημείο περιέχει στοιχεία αυτής της περιόδου στα κατώτερα μέρη του κτηρίου όπως η κρηπίδα καθώς και οι μεγάλοι ορθοστάτες των εξωτερικών τοίχων. Ωστόσο στην ανασυγκρότηση του κτιρίου έγινε αντικατάσταση στο σύστημα στήριξης και στη δομή του ναού. Δηλαδή από σύνθετος τετρακίονιος σταυροειδής με τρούλο

έγινε τρίκλιτη τρουλλαία βασιλική τύπος που έγινε γνωστός στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Η ιδιαίτερη μορφή του αρχικού ναού βεβαιώνεται στην τρίκογκη μορφή του ιερού βήματος, όπου διαπιστώνεται ότι υπάρχει και η διάταξη των δύο ναρθήκων του ναού. Σε μία τρίτη, πιο καινούρια φάση βρίσκονται τα πρόπυλα στις μακριές πλευρές και ο τωρινός νάρθηκας. Στον πρώτιστο ναό της Κοιμήσεως διαπιστώνεται ότι χρησιμοποιήθηκε, σε μια μεγάλη κλίμακα, αρχαίο οικοδομικό υλικό, το οποίο παρατηρήθηκε και σε άλλες Βυζαντινές εκκλησίες της Αργολίδος. Όμως δεν κατάφεραν να σωθούν γλυπτά ή άλλα στοιχεία τα οποία θα μας παρείχαν την δυνατότητα να κάνουμε κάποιες παρατηρήσεις για την αναδομή. Όπως και κάποιες ιστορικές μαρτυρίες δεν έχουν καταφέρει ακόμα να διαδοθούν. Γι' αυτό και σύμφωνα με τον G. Hadji – Minaglou το μνημείο θα πρέπει να τοποθετηθεί χρονικά μεταξύ του Άγιου Ιωάννη του Λιγουριού και της Κοιμήσεως του Χώνικα.

Σύμφωνα με τον βιογράφο του Αγ. Πέτρου υπάρχουν στοιχεία που αποδεικνύουν ότι τα λείψανα του αγίου θάφτηκαν στον ναό της Κοιμήσεως της Θεοτόκου περίπου για 500 έτη. Εντούτοις τον Ιούλιο του 1822, ένα στρατιωτικό σώμα 800 ανδρών με επικεφαλής τον Δ. Τσώκρη εκστρατοπέδευσε και οχύρωσε το ναό και τα αμπέλια για αντιπερισπασμό απέναντι στους Τούρκους του Δράμαλη. Στα πιο παλαιά χρόνια ο ναός λεγόταν και Παναγία Αμπελούσα εξαιτίας των πολλών αμπελιών που υπήρχαν γύρο από το ναό.

Στο ναό την Κοιμήσεως της Θεοτόκου έδωσαν όρκο οι πληρεξούσιοι της Δ των Ελλήνων Εθνικής Συνελεύσεως κατά το 1829. Όμοια έγινε και η διαδικασία του όρκου για τους πληρεξούσιους της Ε Εθνικής Συνελεύσεως του 1831. Κατά την ΙΘ συνεδρίαση της Δ Εθνικής Συνελεύσεως βρέθηκε έγγραφο του κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια, που ζητούσε να δοθεί ένα χρηματικό βοήθημα για την αναγείρωση

της εκκλησίας της κοινότητας του Άργους καθώς και την επισκευή του ναού της Παναγίας. Τέλος, σε αυτόν το ναό το Μάιο του 1824 έγινε και η τελετή κηδείας για το θάνατο του Βύρωνα.

Β)Ο δεύτερος Βυζαντινός ναός είναι η «**Παναγία Κατακεκρυμμένη**» όπου η θέση στην οποία βρίσκεται σήμερα είναι ο χώρος όπου κατά τους αρχαιότερους χρόνους υπήρχε ο ναός της ακραίας Ήρας.

(2)

Ο Άγιος Παύλος ήταν επίσκοπος στην Κόρινθο και αδερφός του Αγίου Πέτρου ο οποίος ήταν επίσκοπος στο Άργος. Έτσι λοιπόν σύμφωνα με τον άγιο Παύλο η μονή της Παναγίας ιδρύεται τον 9^ο και 10^ο αιώνα ως μία γυναικεία μονή. Η μονή της Παναγίας επιδιορθώθηκε το 1700 μια περίοδο Ενετοκρατίας. Η διατήρησή της ως μονή έγινε μέχρι το 1856 έχοντας στα χέρια της μια μεγάλη περιουσία. Η γιορτή της εκκλησίας γίνεται στις 21 Νοεμβρίου παράλληλα με την γιορτή των Εισοδίων της Θεοτόκου. Σύμφωνα με τα παλαιά έθιμα οι Αργήτες την ημέρα αυτή μαζεύονταν και έριχναν τα πορτοκάλια και κυρίως οι νεόνυμφοι. Γι' αυτό και ο ναός λέγεται και Παναγία Πορτοκαλούσα. Κάτι παρόμοιο υπήρχε και με την γιορτή Βαλλαχράδες δηλαδή οι Αργήτες συγκεντρώνονταν και μάζευαν αχλάδια.

Από κάποια έγγραφα της Βενετίας έγινε γνωστό ότι το 1622 δεν υπήρχαν μοναστήρια στο Άργος. Ωστόσο με βάση κάποιες πληροφορίες του Ελληνορουμάνου Κωνσταντίνου Διοικητού, το 1715 έγινε γυναικεία μονή, η οποία δεν κράτησε πολύ, καθώς αργότερα μετατράπηκε σε μοναστήρι ανδρών. Κατά την εξέλιξη της μονής έγινε και η πρώτη αναφορά της στην εφημερίδα της Κυβερνήσεως του 1837, ως επίσημος χώρος του Άργους. Το 1906 εξαιτίας μιας πυρκαγιάς καταστράφηκε και ξανά διορθώθηκε στην πορεία. Ηγούμενοι της μονής ήταν αρχικά ο Βενέδικτος το 1803 και αργότερα ο Παρθένιος το 1845. Στην συνέχεια την θέση την πήρε ο παπά- Ανανίας Δαργγές, ο οποίος ήταν από το Κουρτάκη. Ο συγκεκριμένος ήρθε από το Άγιο Όρος και ήταν ένας άνθρωπος ωραίος, μεγαλοπρεπής, αλλά και φιλόανθρωπος, ελεήμων και ανεξίκακος. Ο ίδιος προεκτείνει το κτήριο της μονής κατασκευάζοντας μια πολύ όμορφη ταράτσα, μια πολύ μεγάλη αίθουσα, δωμάτια καθώς και μαγειρείο. Ο παπά Ανανίας διαφωνώντας το 1855 απέναντι στον τότε ισχυρό στρατηγό Δ. Τσώκρη, αποφάσισε να φύγει για τις Κουλάδες που βρισκόταν οι Μονή της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, την οποία την ανακήρυξε ως την πλουσιότερη μονή των Σπετσών και της Ερμιονίδος.

Ωστόσο στις 16 Ιουλίου πληγώθηκε πολύ άσχημα από τον πλοίαρχο Κρανιδίου γι' αυτό και οδηγήθηκε σε πολύ άθλια κατάσταση στο Ναύπλιο προκειμένου να θεραπευτεί αλλά στο τέλος δεν τα κατάφερε και πέθανε, αφήνοντας όμως ως εντολή να μην διωχθεί ο δολοφόνος του. Μετά τον θάνατο του παπά Ανανία η μονή έγινε στις 17 Μαρτίου του 1856 ενοριακός ναός, από το 1911 μετατράπηκε σε παρεκκλήσι του Τίμιου Προδρόμου. Μολονότι, σώζονται δύο παλαιότερες εικόνες της Παναγίας, η μίας της αρχαιότερης εποχής και η άλλη της νεότερης εποχής χρονολογούνται γύρω στο 1705 ενώ η έκδοσή τους γίνεται το

1750 στην Βενετία εκ Ευαγγέλλιων. Η μονή σχετίζεται και με γεγονότα της επανάστασης του 1821. Σύμφωνα με την παράδοση η μονή έτρεφε διάφορα ζώα όπως για παράδειγμα ελάφια. Κάποια μέρα του έτους 1821 ο Στάϊκος Σταϊκόπουλος έπιασε αυτόν που δολοφόνησε ένα ελάφι. Τότε ο ηγούμενος έξω φρενών ζήτησε από τον Σταϊκόπουλο να του παραδώσει το όπλο για να σκοτώσει τον στρατιώτη που δολοφόνησε το ελάφι. Για να σωθεί ο στρατιώτης επεμβαίνει ο ανιψιός του δηλαδή ο μοναδικός υιός της αδερφής του Κωνσταντίνας , ο Γεώργιος, και του δηλώνει ότι αυτός ήταν που σκότωσε το ελάφι. Έτσι ο Σταϊκόπουλος γεμάτος θυμό χωρίς να τον δει γύρισε και τον σκότωσε. Στην πορεία όμως μαθαίνοντας τον πραγματικό δολοφόνο τον σκότωσε και αυτόν.

Εξαιτίας όλου αυτού του σκηνικού ο πορθητής του Παλαμηδίου έφτασε στο σημείο της μελαγχολίας. Επιπλέον τη μονή της Παναγίας το 1821 την χρησιμοποιούσαν και ως σχολείο. Στην μονή το 1822 ιδρύεται το πρώτο ελληνικό νομισματοποιείο, ενώ από την άλλη το 1900 δημιουργούνται ιδιαίτερα κελιά για τους παράφρονες με την ελπίδα της γιατρείας από την θαυματουργή Παναγία.

Γ) Ο τρίτος Βυζαντινός ναός είναι η «**εκκλησία στα ερείπια παλαιοχριστιανικής βασιλικής**»

(3)

Πάνω στα ερείπια του βήματος μεγάλης παλαιοχριστιανικής βασιλικής, στη θέση στρογγυλή της περιοχής Αλίκας Άργους , κτίσθηκε μικρή βυζαντινή τρίκλιτη εκκλησία που εξυπηρετούσε και τις ανάγκες του παρακείμενου μεσαιωνικού νεκροταφείου. Αυτό διακρίνεται στο βιβλίο η «Ελλαδική Ναοδομία κατά τον 12^ο αιώνα» στην σελίδα 78. Σήμερα σώζονται μόνο τα θεμέλια και τα ερείπια, σε χαμηλό ύψος, από το μεσαίο τμήμα του ναού, ο οποίος έγινε γνωστός το 1958-1960 την περίοδο ανασκαφής της βασιλικής. Γι' αυτό και ο τύπος του ναού συνεχίζει να είναι ανεξακρίβωτος. Με βάση το χάλκινο νόμισμα του Μανουήλ Κομνηνού που βρέθηκε στην ανασκαφή , η φτωχική αυτή εκκλησία χρονολογήθηκε στο τελευταίο τέταρτο του 12^{ου} αιώνα. Στο εξωτερικό όμως σχήμα της αψίδας, οι βαριοί τοίχοι οι οποίοι χωρίζουν τα κλίτη και την ευτέλεια της τοιχοποιίας θα μπορούσαν ενδεχομένως να οδηγήσουν σε πιο φτωχότερη χρονολόγηση, παρόλο που ο Π. Βοκοτόπουλος πιστεύει ότι το μνημείο ανήκει σε μεταγενέστερη εποχή του 1204.

Δ)Ο τέταρτος βυζαντινός ναός είναι ο «**Άγιος Ιωάννης ο Ελεήμων**» ο οποίος βρίσκεται στα ανατολικά όρια του Λιγουριού , ενός χωριού της Αργολίδας, αν και ήταν ήδη γνωστός στον επιστημονικό κόσμο από της αρχές του αιώνα, στην πορεία έγινε αντικείμενο διεξοδικής μελέτης γύρω στο 1973.

(4)

Ωστόσο η χρονολόγηση απασχόλησε τον A. Megaw και τα κουφικά κοσμήματα δελέασαν τον G. Miles. Μάλλον πρόκειται για μια καθολική μονή η οποία διαλύθηκε, γι' αυτό και δεν έχουν καταφέρει να σωθούν ιστορικές μαρτυρίες. Σύμφωνα με μια επιγραφή, προκύπτει ότι είναι έργο του πρώτου μάστορα, δηλαδή του Θεοφύλακτου από την Κέα για τον οποίο τίποτα περισσότερο δεν γνωρίζουμε. Το μνημείο κρατιέται σε μια μέτρια κατάσταση. Ο τρούλος αλλοιώθηκε έπειτα από μερική πτώση, οι στέγες παραμορφώθηκαν, τα γείσα και τα μαρμάρινα μέρη στο τέλος εξαφανίστηκαν.

Από πλευρά τυπολογίας ο Άγιος Ιωάννης ακολουθεί τον κοινότατο τύπο του δικιόνιου σταυροειδή εγγεγραμμένου τρουλαίου ναού. Ο νάρθηκας είναι κάπως μεταγενέστερος από τον κυρίως ναό. Ως ιδιοτυπίες του μνημείου σημειώνονται

κογχάρια στη δυτική όψη των τοιχοπεσσών του ιερού και τα τοξωτά προσκυνητάρια εκατέρωθεν της Ωραίας Πύλης.

Απλές γεωμετρικές σχέσεις τετραγώνων φαίνεται ότι πρυτάνευσαν κατά τον σχεδιασμό της εκκλησίας. Από πλευρά μορφολογίας πρέπει να τονισθεί η εκτεταμένη και έντεχνη επαναχρησιμοποίηση αρχαίων ελληνικών και παλαιοχριστιανικών μελών. Δηλαδή λιθόπλινθοι στα κάτω μέρη των τοίχων και στις γωνίες, κορμοί κιόνων κ.α. και κεραμικών κοσμημάτων ή λιτή χρήση λαξευτών πώρινων στοιχείων, καθώς και η εφαρμογή, σε πρώτη χρήση, απλών τεκτονικών κιονόκρανων. Η μορφή του τρούλου προέκυψε από την απλοποίηση του «αθηναϊκού τύπου» τρούλου, χωρίς κιονίσκους στις γωνίες, αλλά με περίτεχνα πώρινα τοξύλλια.

Από πλευρά κατασκευής τονίζεται η επικράτηση των πώρινων θολιτών στους θόλους του ναού, η ιδιότυπη στήριξη των καμάρων του νάρθηκα στον δυτικό τοίχο και η ενοποίηση των επιφανειών των σταυροθολίων στα δύο δυτικά διαμερίσματα, με τα τόξα τα φέροντα στις κάμερες του σταυρού. Ο ναός του Άγιου Ιωάννη χρονολογείται στις αρχές του 12^{ου} αιώνα. Σε πολλά σημεία έχει τα πρότυπα του ελλαδικού χώρου, αλλά ταυτόχρονα έχει λαϊκότερο χαρακτήρα που εκδηλώνεται με την όχι και πολύ ιδιαίτερη επιμελημένη τοιχοποιία, τη σπανιότητα λαξευτών μελών στις όψεις, τα άτολμα ανοίγματα των παραθύρων και τους αυτοσχεδιασμούς ως προς τον κεραμικό διάκοσμο. Στο τέλος θα πρέπει να αναγράψουμε ότι έχουν διασωθεί λείψανα από τις αξιόλογες αρχικές τοιχογραφίες του ναού.

Ε) Ο πέμπτος βυζαντινός ναός είναι ο «**Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος**» ο οποίος βρίσκεται στο κέντρο της πόλης του Άργους στην Αργολίδα, και σε μικρή απόσταση από το αρχαίο θέατρο Άργους. Επιπλέον, δίπλα στο ναό του Αγίου Ιωάννη Προδρόμου λειτουργεί το παζάρι του Άργους, κι είσοδός του βρίσκεται σε δρόμο κεντρικό.

(5)

Ο Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος βρίσκεται ανάμεσα στα ερείπια που είχαν αφήσει οι επιθέσεις των Τούρκων κατά την εποχή της απελευθέρωσης. Ωστόσο ο ίδιος ναός πιο παλιά ήταν αφιερωμένος και στην τιμή της Αγία Παρασκευής. Υπεύθυνος για τα θεμέλια και την οικοδόμηση του ναού ήταν ο Ιωάννης Καποδίστριας γύρω στις 29 Αυγούστου του 1829. Γι' αυτό και στον ναό υπάρχει μια ειδική επιγραφή η οποία είναι αφιερωμένη στον Καποδίστρια για την βοήθεια και προσφορά του.

Έτσι στην νεότερη εκκλησία του Άγιου Ιωάννη του Πρόδρομου στο Άργος διατηρούνται στο έδαφος η εντοιχισμένη στους τοίχους, πολλά ενδιαφέροντα αρχιτεκτονικά γλυπτά, τα οποία ήταν πολύ σημαντικά για την εξεταζόμενη περίοδο. Όπως ένα κιονόκρανο με απλά φύλλα καλάμου και ογκώδη άβακα, ένα λεβητοειδές κιονόκρανο με πρόστυπα φύλλα άκανθα, ένα απότμημα πεσσίσκου με φύλλα και τέλος, δύο μεγάλα θωράκια με συμφυείς λοξότμημες επιστέψεις, έργα αξιοπρόσεχτα για την ποιότητα και τον πλούτο των ανάγλυφων διακοσμήσεων καθώς και για την άριστη διατήρηση και επικράτηση του.

Στ) Ο έκτος βυζαντινός ναός είναι το **«Κάστρο. Κοίμηση της Θεοτόκου»** η οποία είναι μια μικρή εκκλησία που βρίσκεται στο εσωτερικό του Κάστρου του Άργους και σώζεται πάρα πολύ ερειπωμένη.

(6)

Το μνημείο σημειώθηκε το 1928 από τον ανασκαφέα του Κάστρου G. Volgraff, η αρχιτεκτονική του όμως μελετήθηκε τα τελευταία χρόνια. Η σημασία της Κοιμήσεως βρίσκεται στην κτητορική επιγραφή, που επιτρέπει την ακριβή χρονολόγηση του ναού στα 1174. Αυτό διακρίνεται στο βιβλίο η «Ελλαδική Ναοδομία κατά τον 12^ο αιώνα» στην σελίδα 79. Επιπλέον έχει κτισθεί σε επαφή με το τοίχος της ακροπόλεως, πάνω από τα λείψανα παλαιότερου ναού. Γι' αυτό και ήταν ένα απλό κτίσμα, με δύο τουλάχιστον οικοδομικές φάσεις. Ακατανόητος μένει ακόμα ο τρόπος στεγάσεως του ναού κατά την πρώτη φάση (του 1174) ίσως να ήταν και ένας απλός μονόκλιτος σταυρεπίστεγος ναός ή σταυρεπίστεγος με τρούλο. Όμως κατά την δεύτερη φάση (του 13^{ου} αιώνα) προκειμένου να δημιουργηθεί ο

περίδρομος του φράγκικου τείχους που κτίσθηκε τότε, η στέγαση τροποποιήθηκε με τη διαμόρφωση μιας υπερυψωμένης κάμαρας με μειωμένο άνοιγμα ως προς το πλάτος του ναού.

Από την μορφολογική και κατασκευαστική άποψη ο ναός της Παναγίας δεν δίνει πολλά γιατί είναι αρκετά κατεστραμμένος. Τα στοιχεία που κατάφεραν να διασωθούν στη νότια όψη του (κρηπίδα, ζώνη ορθοστατών από μεγάλους αρχαίους λίθους, κοσμήτης στην ποδιά του παραθύρου του ιερού) είναι πολλά για να τον συνδέσουν με τα γνωστά μεσοβυζαντινά μνημεία της Αργολίδας ώστε να μας επιβεβαιώσουν την χρονολογία που μας δίνεται στην κτητορική επιγραφή. Τέλος από γλυπτά σώθηκε ένα θωράκιο. Κτήτορας του ναού που πιο πιθανό είναι να μην ήταν καθολικός μονής, ήταν ο Νικήτας, επίσκοπος Άργους και Ναυπλίου, γνωστός και από το Συνοδικών της Ορθοδοξίας.

Ζ)Ο έβδομος βυζαντινός ναός είναι η «**Χώνικας Αργολίδας. Κοίμηση της Θεοτόκου**» η οποία στο κέντρο του Χώνικα, οικισμού του αργολικού κάμπου, υψώνεται η εκκλησία της κοιμήσεως, ένα μνημείο σημαντικό, αλλά χωρίς ιστορικές προεκτάσεις, που διατηρούνται σε σχετικά καλή κατάσταση. Γι' αυτό και σήμερα λειτουργεί ως ναός του χωριού.

(7)

Η Κοίμηση είναι μια από τις τέσσερις εκκλησίες που μελέτησε και επεξεργάστηκε ο A. Struck (1909). Έτσι έγινε αναγνωρίσιμη στου ερευνητές σχετικά νωρίς, στην συνέχεια σχολιάστηκε από τον G. Millet (1916) και στη συνέχεια πέρασε στη βιβλιογραφία, χωρίς όμως νέες πρωτογενείς πληροφορίες. Η τεκμηρίωση είναι

άλλωστε ατελής, δεδομένου ότι ο Struck έδωσε γενικά μόνο σχέδια, αυθαίρετα συμπληρωμένα, ενώ φωτογραφίες με πολλές λεπτομέρειες δεν δημοσιευθήκαν ποτέ.

Η Κοίμηση της Θεοτόκου είναι η πιο φτωχή από όλες τις άλλες Αργολικές εκκλησίες, δεν έχει την ομορφιά του ναού του Μέρμπακα, ούτε το ιστορικό υπόβαθρο του καθολικού ναού της Αγίας Μονής Αρείας. Σε οικοδομική φάση βρίσκονται ο οκτάπλευρος τρούλος, οι πλάγιες κεραίες του σταυρού και μέρη του άνω τμήματος του κτηρίου, που προφανώς είχαν καταστραφεί. Η Κοίμηση είναι ένας σταυροειδής εγγεγραμμένος σύνθετος τετρακίονιος ναός, με τρούλο και νάρθηκα. Μοιάζει και με κάποιους άλλους ναούς της περιοχής, της Κοίμησης του Άργους, το καθολικό της Αγίας Μονής της Αρείας και το ναό του Μέρμπακα. Ίδια ιδιομορφία αποτελεί το τρίκογχο βήμα του ιερού. Είναι άγνωστο κατά πόσο στις τρεις κύριες εισόδους του ναού υπήρχαν μικρά πρόπυλα.

Από πλευρά μορφολογίας ο ναός βρίσκεται σε πιο μειονεκτική θέση, γιατί έχουν διαλυθεί οι κεραίες με τα παράθυρα τους, καθώς και ο τρούλος. Είναι ξεκάθαρη η προσπάθεια του αρχιτέκτονα να αρθρώσει με κλασικίζουσα σαφήνεια τους όγκους καθώς και τους άξονες του κτηρίου, με την ψηλή με δύο βαθμίδες κρηπίδα, τις καθαρές γραμμές των πώρινων λοξότμητων γείσων και με τον τονισμό της συμμετρίας στην πρόσοψη με δύο μεγάλους λίθινους σταυρούς ενταγμένους στο πλινθοπερίκλειστο σύστημα τοιχοποιίας. Ο Α. Megaw προκειμένου να χρονολογήσει τον ναό του Χώνικα, αναλύει μεθοδικά τα κεραμικά κουφίζοντα κοσμήματα που σχηματίζονται εκατέρωθεν των θυρών, καθώς και τις ταινίες από κουφίζουσες κλειδόμορφες πλίνθους στις όψεις. Η σχετική πρωιμότητα του κτηρίου φαίνεται και από άλλα στοιχεία όπως το τόξο και το τύμπανο, κατασκευασμένα από

λαξευτούς λίθους, που περιορίζονται μόνο στο μεσαίο από τα παράθυρα των κογχών του ιερού, ενώ ζώνη με ορθοστάτες υπάρχει μόνο στην ανατολική πλευρά του κτηρίου. Τα αντίνωπα πλίνθια L, τα έγκοπτα τούβλα, το μικρό τμήμα οριζόντιας οδοντωτής ταινίας στο τύμπανο του δίβολου ανοίγματος στη δυτική όψη, μαζί και με άλλα στοιχεία, επιβεβαιώνεται η ανέγερση του ναού κατά τον 12^ο αιώνα.

Ένα σοβαρό ζήτημα αποτελεί η ερμηνεία των επιφανειών ενός σχήματος μηνίσκου στους τοίχους πάνω από τις τρεις κύριες εισόδους της εκκλησίας, που διαμορφώνονται από ακτινοειδώς λεπτά τούβλα. Ίσως και να συμπίπτουν με το γεγονός ότι προέβλεπαν να κατασκευάσουν μικρά δικυάνια πρόπυλα στις τρεις αυτές θέσεις της εκκλησίας.

Δυστυχώς όμως, όλα τα μαρμάρινα αρχιτεκτονικά γλυπτά μέλη του ναού του Χώνικα, τέμπλο, περιθυρώματα και κιονίσκοι παραθύρων έχουν διαρπαγή. Τα κιονόκρανα των κιόνων του κυρίως ναού είναι απλά τεκτονικά. Από τις τοιχογραφίες που διακοσμούσαν τους τοίχους δεν έχουν σωθεί τίποτα.

Η)Ο όγδοος βυζαντινός ναός είναι η «**Μεταμόρφωση του Σωτήρος**». Η μικρή εκκλησία της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος, βρίσκεται στο κέντρο του χωριού Πλατανίτι και είναι μια από τις τέσσερεις εκκλησίες της Αργολίδας που δημοσιεύτηκε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα από τον Α. Struck και έτσι έγινε γνωστή και οικία στους μελετητές. Ενδιαφέρον αποτέλεσε αργότερα και η κεραμική διακόσμηση των τοίχων.

(8)

Το 1959 έγινε σημαντική επέμβαση για τη στερέωση και την αποκατάσταση του ναού και παράλληλα επεκτάθηκε και η φωτογραφική τεκμηρίωση. Ωστόσο δεν έχουν καταφέρει να σωθούν ιστορικά στοιχεία και επιγραφές. Ως προς τον τύπο του ναού πρόκειται για ένα σταυροειδή εγγεγραμμένο ναό με τρούλο, χωρίς νάρθηκα,

τύπο ο οποίος ταιριάζει στο μικρό του μέγεθος. Πιο μεταγενέστερες οικοδομικές φάσεις δεν υπάρχουν.

Μερικά μορφολογικά και διακοσμητικά στοιχεία επέτρεψαν στον Α. Megaw να χρονολογήσει το ναό του Σωτήρος στον 12^ο αιώνα και ειδικά γύρο στο πρώτο τέταρτο. Αν και δεν φαίνεται κάποια κρηπίδα, ένα παράθυρο με πώρινα λαξευτά πλαίσια στην κόγχη του ιερού, που διατηρείται σε πολύ καλή κατάσταση, αποκαλύπτει ότι είναι σχετικά όψιμη η κατασκευή του, όπως άλλωστε φαίνεται και από τα εκφυλισμένα κουφικά κοσμήματα. Στους πλάγιους τοίχους του ναού έχουμε έναν απροσδόκητο συνδυασμό επιμελημένης πλινθοπερίκλειστης τοιχοποιίας και αργολιθοδομής, καθώς και χρήση διατηρημένων καλά παλαιών αρχιτεκτονικών μελών όπως δύο αρράβδωτοι κορμοί κιόνων στη νοτιοανατολική γωνία). Ο «αθηναϊκού τύπου» τρούλος έχει σχετικώς χαμηλές αναλογίες. Ωστόσο η απουσία γείσων (οδοντωτών ή και πώρινων λοξότμητων ταινιών), που έγινε στοιχείο λιτότητας ως προς τη γενική τεχνοτροπία έκφρασης του ναού, δεν φαίνεται να είναι αρχική αλλά το πιθανότερο είναι ότι καταστράφηκαν ή αφαιρέθηκαν σε κάποια φάση της ιστορίας του ναού. Δεν υπάρχουν καθόλου μαρμάρινα αρχιτεκτονικά μέλη με γλυπτό διάκοσμο αλλά ούτε και τοιχογραφίες.

Θ)Ο ένατος βυζαντινός ναός είναι η «**Αγία Μονή. Καθολικό**». το Καθολικό της Αγίας Μονής κοντά στο χωριό Αρεία, είναι ένα μνημείο αντιπροσωπευτικό της «ελλαδικής σχολής» κατά την εξεταζόμενη περίοδο, σε άριστη κατάσταση και με σαφείς καλλιτεχνικές προθέσεις. Γι' αυτό και αποτελεί μια καλή συγκυρία το γεγονός ότι διατηρήθηκε όχι μόνο η ακριβώς χρονολογημένη κτητορική επιγραφή (1149) αλλά και το τυπικό της Μονής. Ένα Υπόμνημα γι' αυτή, καθώς και πληροφορίες για τον κτήτορα, τον Επίσκοπο Άργους Λέοντα. Ενώ το περιεχόμενο μιας άλλης επιγραφής συνεχίζει και παραμένει σκοτεινό.

(9)

Την αρχιτεκτονική του Καθολικού ναού μελέτησε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα ο A. Struck, ο οποίος δημοσίευσε ακριβή αλλά γενικά μόνο σχέδια του ναού. Λίγο αργότερα, ο G. Millet, χρησιμοποιώντας κυρίως φωτογραφίες, δημοσίευσε στο Ecole αναλυτικό σχολιασμό του μνημείου, κάνοντας και συσχετισμούς, γεγονός που το κατάστησε ευρύτερα γνωστό στην επιστημονική κοινότητα. Επομένως πλουτίστηκε και η βιβλιογραφία. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν με τα

σημερινά δεδομένα, μεγάλες ακόμα δυνατότητες για την πληρέστερη τεκμηρίωση και αρχιτεκτονική μελέτη του ναού. Ωστόσο για την ιστορική ερμηνεία τα πράγματα διευκολύνθηκαν με τη δημοσίευση του βιβλίου του Γ. Χώρα, όπου δημοσιεύεται ένας εντυπωσιακός αριθμός πληροφοριών, τεκμηρίων και σχολείων τόσο για την ίδρυση όσο και για τη μετέπειτα ιστορία της Μονής.

Το καθολικό συνεχίζει να έχει τον τύπο του σύνθετου τετρακιδίου σταυροειδούς εγγεγραμμένου ναού με τρούλο, έχει εσωνάρθηκα και εξωνάρθηκα και δύο δικιόνια πρόπυλα, από τα οποία το ένα έχει ανακατασκευαστεί. Ένα πιο περίεργο στοιχείο είναι και εδώ το τρίκογχο ιερό βήμα. Γι' αυτό και κρατιέται σε τέλεια κατάσταση ο ναός, ο οποίος στην δεκαετία του 50 δέχτηκε μικρής κλίμακας εργασίες για την συντήρηση και την αποκατάσταση του. Μεταγενέστερες επεμβάσεις αποτελούν το δυτικό πρόπυλο, το μονότοξο κωδωνοστάσιο και πιθανόν η ενοποίηση των επιπέδων των στεγνών των κατά μήκος κεραιών με τις γειτονικές τους. Όλα αυτά επηρεάζουν πολύ λίγο την εξωτερική μορφή του μνημείου. Αλλά αντιθέτως, στο εσωτερικό οι τοιχογραφίες έχουν εξαφανιστεί όπως και το μαρμάρινο τέμπλο. Ορισμένα κομμάτια του τέμπλο, καθώς και άλλα *spolia* του εξαιρετικού σε ποιότητα γλυπτού διακόσμου του μνημείου, αγνοημένα σχεδόν από τους παλαιότερους μελετητές, δημοσιεύθηκαν στο βιβλίο του Χώρα. Στα ρωμαϊκά κιονόκρανα στο εσωτερικό του ναού διακρίνονται επεμβάσεις του 12^{ου} αιώνα, που έγιναν για να αποκρύψουν τις ζημιές που είχαν υποστεί. Ακόμα έχουμε και άλλα μέρη του ναού επαναχρησιμοποιήσει αρχαία μέλη, όπως «σελίδες» από το πτερό του Θόλου του Ασκληπιείου της Επιδαύρου.

Από μορφολογικής και τεχνολογικής άποψη ο καθολικός ναός της Αγίας Μονής αποτελεί ορόσημο για την ελλαδική ναοδομία. Διαφαίνεται κατασκευαστική

τελειότητα ακόμα και στη μικρότερη λεπτομέρεια των όψεων, κάτι που έρχεται αντίθετα με την βυζαντινή ακανονιστία, η οποία όμως δεν αλλάζει τον χαρακτήρα της ποικιλίας και της πολυχρωμίας του μνημείου. Η κατασκευαστική αυτή τελειότητα γίνεται περισσότερο αισθητή σε μέρη που έχουν κτισθεί εξ' ολοκλήρου από λεπτά τούβλα ή από λαξευτό πωρόλισθο, όπως τύμπανα δίλοβων ή τρίλοβων παραθύρων, γείσα, ημικιονίσκοι στις γωνίες του τρούλου.

Οι λιθοξόοι οδηγήθηκαν με την δεξιοτεχνία τους σε λύσεις νεοφανείς, όπως στη νότια είσοδο, με το ελαφρώς οξυκόρυφο τόξο, την εξαιρετικής ευαισθησίας διατομή και τις εγχάρακτες γραμμές στις περιφέρειες που το έχουν ορίσει με διατάξεις με γείσα ή ζωφόρους από μαιάνδρους και η ενέργεια των σχημάτων των κεραιών οδηγούν και εδώ στη διαπίστωση ενός πρωτογενούς κλασικιστικού πνεύματος. Όλα αυτά δίνουν στο καθολικό ναό της Αγίας Μονής ξεχωριστή ποιότητα και σημασία και επαυξάνουν έμμεσα την αξία που έχει ασφαλώς, ως κτήριο ακριβώς χρονολογημένο, για συγκρίσεις με άλλους αχρονολόγητους ναούς.

Τη δεξιοτεχνία των λιθοξόνων βλέπει κανείς και στα λίγα, δυστυχώς ακρωτηριασμένα, διακοσμημένα γλυπτά που διασώθηκαν. Τη διαπιστώνει επίσης στη μορφή της κτητορικής επιγραφής του 1149, με τα σχεδόν εξεζητημένα ως προς την κομψότητα γράμματα.

Το άψογο, ως προς τον στίχο και την ορθογραφία, τετράστιχο της επιγραφής μαρτυρεί τη λογιосύνη, την παιδεία και την καλαισθησία του Επισκόπου Λέοντα. Είμαστε πολύ μπροστά σε μία από τις σπάνιες εκείνες περιπτώσεις της βυζαντινής ναοδομίας, όπου και μπορούμε, με τρόπο άμεσο, να δούμε πως η προσωπικότητα του κτήτορα επηρέασε την ποιότητα του αρχιτεκτονικού έργου.

1)Ο δέκατος βυζαντινός ναός είναι η «**Αγία Σωτήρα. Ανύφι Αργολίδας**».

Αυτή η ερειπωμένη εκκλησία στο Ανύφι, κοντά στο χωριό Χώνικας, επισημάνθηκε και μελετήθηκε στη δεκαετία του 80. Γι' αυτό και δεν είναι ακόμα γνωστή στους ερευνητές.

(10)

Εκτός από τα θεμέλια, δεν σώζεται τίποτα άλλο από το ναό παρά μόνο οι περιμετρικοί τοίχοι, σε ύψος 1 μ. περίπου. Ωστόσο δεν έχουν καταφέρει να διασωθούν επίσης γλυπτά αρχιτεκτονικά ούτε ιστορικές μαρτυρίες. Τέλος, παραμένει αδιευκρίνιστος ο τύπος του ναού. Πρόκειται ή για σταυροειδή εγγεγραμμένο ναό χωρίς νάρθηκα ή για τρίκλιτη βασιλική.

Η G. Hadji-Minaglou, που επισήμανε και δημοσίευσε την Αγία Σωτήρα, προσπάθησε να μελετήσει συγκριτικά το μοναδικό στοιχείο που απέμεινε από τον ναό, τους ογκώδεις δηλαδή λαξευτούς λίθους με τους οποίους είναι κτισμένη η κάτω ζώνη των τοίχων του. Έτσι κατάληξε σε μερικούς σαφείς παραλληλισμούς και στη χρονολόγηση του ναού γύρω στον 12^ο αιώνα.

Κ)Ο εντέκατος βυζαντινός ναός είναι η «**Παλαιά και Νέα Μονή Ταλαντίου (Αραχναίο)**». Στο Αραχναίο και πιο συγκεκριμένα στο νότιο άκρο του χωριού βρίσκεται διπλός βυζαντινός ναός ο οποίος αποτελείται από δύο ξεχωριστούς ναούς σε επαφή.

(11)

(11)

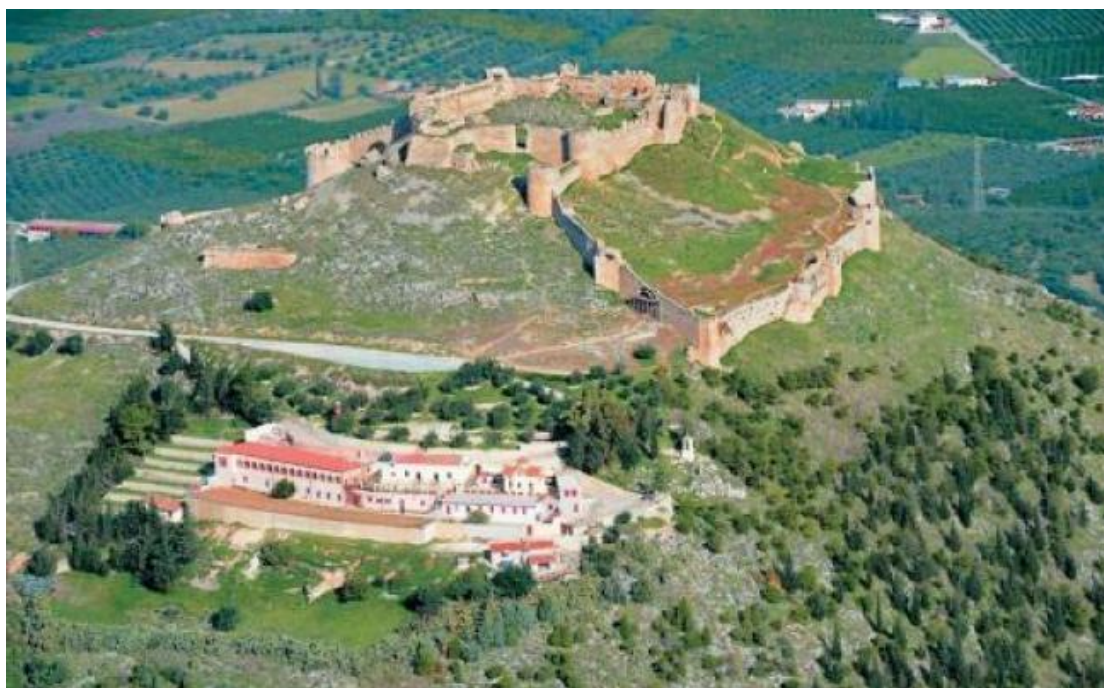
Ο βόρειος ναός είναι μονόκλιτος με εγκάρσιο κλίτος εγγεγραμμένο, που στο εσωτερικό του έχει ωραίες αγιογραφίες αλλά φθαρμένες. Ο νότιος είναι μικρότερος του προηγούμενου και είναι και αυτός μονόκλιτος με εγκάρσιο κλίτος εγγεγραμμένο, που είναι σε επέκταση του κλίτους του βόρειου ναού. Ο βόρειος ναός μεταξύ του εγκάρσιου κλίτους και της εισόδου έχει τρούλο τετράγωνο με στέγη πυραμιδοειδή, στο εσωτερικό της διακοσμείται με καλλιτεχνική αγιογραφία του Παντοκράτορα ενώ στις τέσσερις εσωτερικές γωνίες διακρίνονται εντοιχισμένα πήλινα ηχεία. Και οι δύο ναοί, ως Σταυρεπίστεγοι, πρέπει να ανήκουν στον 12^ο μ.Χ. αιώνα, όλος ο χώρος γύρω από τους Ι. ναούς σήμερα είναι γεωργικής περιοχής και γεμάτη από κεραμική όστρακα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Ανάλυση των βυζαντινών κάστρων της Αργολίδας

Εδώ παρουσιάζεται η καταγραφή και περιγραφή των Βυζαντινών κάστρων της Αργολίδας. Η ανάλυση θα περιλαμβάνει γύρω στους πέντε Βυζαντινούς ναούς.

Α) Το πρώτο βυζαντινό κάστρο της Αργολίδας είναι «**Λάρισα Άργους**». Το κάστρο του Άργους το οποίο είναι γνωστό με το όνομα Λάρισα από την αρχαιότητα, είναι τοποθετημένο στην κορυφή του ομώνυμου λόφου με το ίδιο όνομα. Το κάστρο βρίσκεται δυτικά της σύγχρονης πόλης του Άργους, έχοντας ως υψόμετρο κορυφής 287,16 μ. από εκεί μπορούμε να παρακολουθήσουμε τον Αργολικό κάμπο και να εποπτεύουμε τον Αργολικό κόλπο.

(1)

Σύμφωνα με τα ιστορικά στοιχεία του κάστρου οι οχυρωμένοι λόφοι της Λάρισας άρχισαν από τους προϊστορικούς χρόνους και τελείωσαν κατά την περίοδο

της Ελληνικής επανάστασης του 1821. Ο λόφος από την αρχή αποτέλεσε οχυρό παρατηρητήριο και γραμμής άμυνας για την πόλη.

Από την αρχαιότητα το κάστρο της Λάρισας έγινε τμήμα των οχυρώσεων του Άργους. Τα αστικά τοίχοι της αρχαιοελληνικής πόλης επεκτάθηκαν περιλαμβάνοντας τον λόφο της Δειράδος και την Λάρισα, στην κορυφή της οποία διαρρυθμίστηκε η ακρόπολη του Άργους.

Στην πρωτοβυζαντινή περίοδο, τον 5ο - 6ο αιώνα, έγιναν διορθώσεις στα αρχαία τείχη δημιουργώντας το μεσαιωνικό Άργος σε δύο κέντρα: την κάτω πόλη και την Λάρισα, όπου θα ήταν και η έδρα της στρατιωτικής αρχής. Από την προχριστιανική οχύρωση της αρχαίας Λάρισας κατάφεραν να διασωθούν ορισμένα τμήματα σήμερα, ενσωματωμένα στα μεταγενέστερα τείχη.

Στα μεσαιωνικά χρόνια για πρώτη φορά γίνεται αναφορά στο κάστρο με αφορμή την κατάληψή του το 1203 από το βυζαντινό ηγεμόνα της περιοχής Λέοντα Σγουρό. Ωστόσο μετά το θάνατό του το 1209 η διοίκηση πηγαίνει στον αδελφό του δεσπότη της Ηπείρου, Θεόδωρο Άγγελο, ο οποίος το εγκαταλείπει την επόμενη χρονιά στα χέρια του Γοδεφρείδου Βιλλαρδουίνου. Ο τελευταίος το δίνει το 1212 στους de la Roche, δούκες της Αθήνας, ενώ το 1309 το κάστρο περνά στον οίκο των de Brienne και των d'Enghien. Το 1388 η Μαρία d'Enghien πουλάει το Άργος και το Ναύπλιο στους Βενετούς. Πριν όμως οι τελευταίοι προλάβουν να εγκατασταθούν, ο Nerio Acciajuoli δούκας της Αθήνας και ο δεσπότης του Μορέως Θεόδωρος Α΄ παίρνουν στα χέρια τους για λίγα χρόνια το Άργος. Το 1394, μια εποχή κατά την οποία το Άργος ανθούσε οικονομικά, η πόλη περνά στους Βενετούς οι οποίοι μπαίνουν αμέσως στην διαδικασία να κάνουν εργασίες στις οχυρώσεις. Το 1397, η κάτω πόλη του Άργους, η οποία περιείχε δικό της τείχος, καταλαμβάνεται

αστραπιαία από τους Οθωμανούς, κατά την επιδρομή του Γιακούμπ μπέη. Αν και το κάστρο της Λάρισας είναι δυνατό, θεωρείται απόρθητό και στο εξοπλισμό του διαθέτει ακόμη και πυροβόλα όπλα, γι' αυτό και δίνεται τάχιστα από τους Βενετούς αξιωματούχους στους Οθωμανούς.

Στη συνέχεια ακολουθείται καταστροφή και ερήμωση, καθώς βέβαια τα οθωμανικά στρατεύματα παίρνουν μαζί τους κατά την απομάκρυνση τους χιλιάδες κατοίκους της πόλης με σκοπό την πληθυσμιακή ενίσχυση περιοχών στην Μικρά Ασία. Οι Βενετοί επιστρέφουν στην περιοχή και φροντίζουν για την ενίσχυση των οχυρώσεων του κάστρου. Ωστόσο, ακυρώνεται η έδρα του διοικητή στο Άργος, και την διοίκηση αναλαμβάνουν απλοί καστελάνοι, καθώς ο διοικητής της ευρύτερης περιοχής εδρεύει πλέον μόνο στο Ναύπλιο. Από το 1442 εκλεκτοί διοικητές διορίζονται και πάλι στο κάστρο του Άργους, δείγμα μάλλον και της ανησυχίας για την ολοένα αυξανόμενη τουρκική απειλή. Η πόλη, ωστόσο, δίνεται αμάχητη στους Οθωμανούς, μετά από προδοσία, το 1462, αλλά καταλαμβάνεται σε μικρό χρονικό διάστημα από τους Ενετούς.

Το 1463, οι Οθωμανοί επιστρέφουν στην περιοχή και οι Ενετοί υποχωρούν από τις θέσεις τους στην Κορινθία και την Αργολίδα και οχυρώνονται στο Ναύπλιο. Οι Αργείοι, έχοντας καταλάβει ότι δεν υπάρχει ελπίδα επιπλέον ενισχύσεων, παραδίδουν την πόλη θεωρώντας αδύναμα τα τείχη για να αντέξουν την οποιαδήποτε πολιορκία. Παρόλο που η πόλη καταστρέφεται και οι Αργείοι μεταφέρονται μαζικά ως έποικοι, στην Κωνσταντινούπολη αυτή τη φορά, φαίνεται ότι το Άργος σταδιακά ανακάμπτει δημιουργώντας οχυρωματική δραστηριότητα. Μαρτυρείται, ήδη από το 1467, η ανέγερση πύργου και τοποθέτηση φρουράς, προφανώς στο κάστρο, καθώς η κτήση μπορεί να θεωρείτο ακόμη επισφαλής,

δεδομένου ότι οι Βενετοί δεν δέχτηκαν τις οθωμανικές κτήσεις στην Πελοπόννησο παρά μόνο το 1479. Μετά από δυο αιώνες, το 1668, ο Τούρκος περιηγητής Evliya Celebi επισκέπτεται το Άργος και αναφέρει το κάστρο ως κτίσμα των Βενετών, περιγράφει τον ψηλό πύργο του, κάνει λόγο για ένα τζαμί του Πορθητή, για 150 εγκαταλειμμένα σπίτια στην ακρόπολη λόγω επιδημίας πανώλης και για 80 σπίτια Οθωμανών και Ελλήνων, στην περίμετρο του κάστρου. Επίσης, η εικόνα της πόλης εμφανίζεται ειδυλλιακή, με εξαιρετικό κλίμα, πολυάριθμα διάσπαρτα σπίτια και κήπους, αμπέλια, πηγάδια, τζαμιά, λουτρά, σχολεία, καταστήματα και χάνι.

Λίγο αργότερα, το 1686, η πόλη κατακτάται από τους Ενετούς του Morosini. Το Άργος πρέπει να δέχτηκε σημαντικές καταστροφές κατά τις πολεμικές συγκρούσεις και την αποχώρηση των Τούρκων. Ο οικισμός στους περιβόλους του φρουρίου καταγράφεται ως κατεστραμμένος. Σπίτια, καταστήματα και γαίες δίνονται από τη βενετική διοίκηση σε εποίκους ή ενοικιάζονται από ντόπιους ενδιαφερόμενους. Το 1700 μια έκρηξη καταστρέφει τον κεντρικό κυλινδρικό πύργο του κάστρου που χρησιμοποιείτο ως πυριτιδαποθήκη και στη θέση του κτίζεται αργότερα ο σωζόμενος και σήμερα προμαχώνας. Λίγο πριν από την εισβολή των οθωμανικών στρατευμάτων στον Μοριά το 1715 οι Βενετοί καταστρέφουν τμήμα της οχύρωσης του Άργους, ώστε να είναι ασήμαντη στους προελαύνοντες Τούρκους, και αποσύρονται στο ισχυρό Ναύπλιο με το νεότευκτο Παλαμήδι. Η δεύτερη οθωμανική περίοδος διαρκεί ως το 1821, χρονολογία έναρξης της Ελληνικής Επανάστασης για την ανεξαρτησία. Η Λάρισα γίνεται για τελευταία φορά στην ιστορία της σκηνικό μαχών. Στις αρχές του 20ου αιώνα αρχίζουν οι ανασκαφές του W. Vollgraff, που αποκαλύπτουν κυρίως το εσωτερικό του εξαλείφοντας όμως έτσι πολλά κατάλοιπα των μεσαιωνικών χρόνων. Γι' αυτό και οι περισσότερο ορατές

φάσεις του κάστρου βρίσκονται στη μέση και ύστερη βυζαντινή περίοδο, δηλαδή στην Ενετοκρατία και στην Τουρκοκρατία.

Όσο αφορά την περιγραφή του κάστρου θα ξεκινήσω την αναφορά μου περιγράφοντας τα τείχη του κάστρου Λάρισα, στα οποία διακρίνονται φάσεις από τη μυκηναϊκή ως την ύστερη οθωμανική περίοδο. Η χάραξη τμημάτων των περιβόλων άλλαξε αρκετές φορές ανάλογα με τις ανάγκες και τις εκάστοτε ιστορικές συγκυρίες. Το αρχαίο υλικό χρησιμοποιείται είτε εν θέσει είτε με επανατοποθέτηση σε ορισμένα σημεία. Οι πύργοι, τετραγωνικής κάτοψης κατά τη βυζαντινή περίοδο, σε ορισμένες περιπτώσεις έχουν τροποποιηθεί τη μορφή τους ύστερα από μετατροπές κατά την φραγκική, την βενετική και την οθωμανική περίοδο. Σήμερα ξεχωρίζουν δύο περίβολοι, ένας εσωτερικός και ένας ευρύτερος εξωτερικός. Ο εσωτερικός περίβολος, η ακρόπολη του κάστρου, περίπου εξαγωνική, κατέχει την κορυφή του λόφου. Ενώ ο εξωτερικός περίβολος, πολύ ευρύς στη βυζαντινή περίοδο συμπεριλάμβανε την ακρόπολη και πολύ ελεύθερο χώρο στη νότια πλευρά. Αρχίζοντας από την ακρόπολη και τα κτίσματα της βυζαντινής περιόδου, στην νότια πλευρά της, στη θέση του προμαχώνα, τώρα τελευταία εντοπίστηκαν τα ίχνη ενός παλαιού, μεγάλου τετράπλευρου πύργου, ο οποίος θα δέσποζε δίπλα στην κεντρική της πύλη, φραγμένη σήμερα. Μια δεύτερη πυλίδα βρισκόταν στα νότια του δυτικού τείχους. Στο βόρειο άκρο της ακρόπολης αντέχουν τα θεμέλια μιας μεγάλης εκκλησίας, μάλλον τρίκλιτης βασιλικής που χρονολογείται μεταξύ 6ου και 10ου αι. Πάνω στα κατάλοιπά της, ιδρύθηκε μικρότερος μονόχωρος ναός που και αυτός διατηρείται ερειπωμένος. Σύμφωνα με κτητορική επιγραφή ταυτίζεται με εκκλησία αφιερωμένη στην Παναγία, δωρεά του επισκόπου Νικήτα και έτος κτήσεως 1174. Επίσης, στο εσωτερικό της ακρόπολης υπάρχουν δύο κινστέρνες.

Ο μεγάλος, ελλειψοειδής εξωτερικός περίβολος έπεται την αρχαία χάραξη στην δυτική και νότια πλευρά. Κατά διαστήματα επεκτείνεται από τρίπλευρους και τετράπλευρους πύργους. Στο νότιο τμήμα της δυτικής πλευράς, βγήκε και η κεντρική πύλη του βυζαντινού κάστρου που εσωτερικά θα περιείχε θολωτό διαβατικό, ενώ εξωτερικά βρέθηκε ο λιθόστρωτος δρόμος που οδηγούσε σε αυτήν. Από τα κτίσματα του εξωτερικού περιβόλου πιο σημαντικές είναι οι μεγάλες θολωτές κινστέρνες. Το μέγεθος τους μαρτυρά για την χρήση του χώρου και από αστικό πληθυσμό και όχι μόνο από την στρατιωτική φρουρά και τις αρχές.

Στα τείχη, οι βυζαντινές φάσεις επικρατούν στα χαμηλότερα τμήματα ή στα κενά μεταξύ των αρχαίων φάσεων. Σε ορισμένα σημεία ανακαλύπτονται ως κοινή αργολιθοδομή με ελάχιστες πλίνθους στους αρμούς, αλλού είναι ορατές σε δόμους από αδρολαξευμένους ντόπιους ασβεστόλιθους, όπου στους οριζόντιους αρμούς παρεμβάλλονται τεμάχια πλίνθων.

Κατά την Φραγκοκρατία (1209-1389) και επί δεσποτάτου του Μυστρά (1389-1394) γίνονται επιδιορθώσεις στα τείχη της ακρόπολης (π.χ. στο βόρειο τείχος) χωρίς όμως να αλλάξουν κάτι στην διάταξή τους. Σε αυτή την περίοδο χρονολογείται ένα μεγάλο και επίμηκες κτήριο στην ανατολική πλευρά της ακρόπολης, το οποίο ήταν διώροφο. Βόρεια ενωνόταν με ένα επίσης διώροφο κτήριο με πυργοειδή μορφή το οποίο υψωνόταν δίπλα από την βυζαντινή εκκλησία. Το μεγάλο αυτό οικοδόμημα ήταν ένα δημόσια κτήριο, ίσως το κτήριο του φράγκου καστελλάνου. Η μεγάλη ανατολική κινστέρνα του εξωτερικού περιβόλου ενδεχομένως χρονολογείται την ίδια περίοδο.

Η Α' περίοδος της Ενετοκρατίας (1394-1463) ταιριάζει με μια κοσμογονική αλλαγή στην πολεμική τεχνολογία, την χρήση των πυροβόλων όπλων που προκαλεί

ριζική μεταβολή στις απανταχού χρησιμοποιούμενες οχυρώσεις. Στο κάστρο της Λάρισας ο ευρύς εξωτερικός περίβολος σπάει στα δύο, με το κτίσιμο ενός διατειχίσματος σε δύο τμήματα που ενώνει την ακρόπολη με το ανατολικό και δυτικό εξωτερικό τείχος. Παράλληλα, το νότιο ευαίσθητο τμήμα του εξωτερικού τείχους αρχίζει σιγά-σιγά να ερημώνεται. Το δυτικό τμήμα του διατειχίσματος εμπλουτίζεται με ένα τετράπλευρο και ένα αμυγδαλόσχημο πύργο στα δύο άκρα του αντίστοιχα. Το ανατολικό τμήμα του ισχυροποιείται με ένα τετράπλευρο, ένα τρίπλευρο και έναν κυλινδρικό πύργο. Στους νέους αυτούς πύργους έρχονται στο φώς για πρώτη φορά στο Άργος μικρές κανονιοθυρίδες. Η πύλη για το βόρειο τμήμα του περιβόλου ανοίγεται στο άκρο του διατειχίσματος, πλησίον της ακρόπολης.

Ταυτόχρονα ανανεώνονται και οι οχυρώσεις της ακρόπολης. Στο εσωτερικό της ισοπεδώνονται τα κατεστραμμένα κτήρια από την τουρκική εισβολή του 1397 και ανεβαίνει η στάθμη του εδάφους (η οποία δεν υπάρχει σήμερα λόγω των ανασκαφών του 20ου αι. μέχρι τον φυσικό βράχο). Πάνω στην νέα, ψηλότερη στάθμη ανυψώνεται και το τείχος περιμετρικά και εμπλουτίζεται με νέους τρίπλευρους και κυλινδρικούς πύργους. Στους πύργους κτίζονται χώροι για μικρά πυροβόλα. Μετά το μπάζωμα της ακρόπολης, η βυζαντινή πύλη σφραγίζεται και μια καινούργια δημιουργείται στην νέα υπερύψωση, δυτικότερα της παλιάς.

Τέλος, έξω από το βυζαντινό εξωτερικό βόρειο τείχος, δημιουργείται το συγκρότημα των δίδυμων πύργων που περιέχουν επίσης χώρους για τοποθέτηση πυροβόλων όπλων.

Κατά την Οθωμανική (Α': 1463-1685 και Β': 1715-1821) και την Β' Ενετική (Β': 1686-1715) περίοδο η άμυνα της Λάρισας ενισχύεται. Οι Οθωμανοί το 1467 ανεγείρουν μεγάλο κυλινδρικό πύργο, καθώς η αντιπαράθεση με τους Ενετούς είναι

συνεχής και το ενετικό Ναύπλιο βρίσκεται σε ελάχιστη απόσταση. Ο πύργος αυτός δέσποζε στο κάστρο, όπως τεκμηριώνεται από τα χαρακτηριστικά που τον απαθανατίζουν αλλά και από τα υφιστάμενα λείψανά του. Από τον τούρκο περιηγητή Enliya Çelebi ενημερωνόμαστε ότι ο πύργος περιείχε οκτώ πατώματα, λίθινο τρούλο με μολύβδινη επικάλυψη και ότι είχε ιδιαίτερα μεγάλο ύψος, που μπορούσε να συγκριθεί μόνο με αυτό του πύργου του Γαλατά. Δυτικότερα του κεντρικού κυλινδρικού πύργου επισκευάζεται λίγο αργότερα νέος χαμηλός κυκλικός πύργος-προμαχώνας, στη θέση παλαιότερου πύργου.

Επίσης, κτίζεται ένα νέο τείχος, στη μορφή προτειχίσματος με διαβατικό από τον κυλινδρικό πύργο μέχρι τον δυτικό πύργο του ανατολικού διατειχίσματος. Με την κατασκευή αυτή δημιουργείται ένας κλειστός προθάλαμος για την είσοδο στο κάστρο που φυλάει τις δύο πύλες του κάστρου, εκείνη της ακρόπολης και του βόρειου εξωτερικού περιβόλου. Στο προτείχισμα αυτό δημιουργείται η νέα εξωτερική πύλη του κάστρου σε επαφή με τον κυλινδρικό πύργο του ανατολικού διατειχίσματος. Η πύλη έχει την μορφή θολωτού διαβατικού με λιθόστρωτο και πάγκους εκατέρωθεν. Ασφάλιζε με δύο θύρες: η μία στο εξωτερικό και η δεύτερη στο εσωτερικό άκρο του διαβατικού. Λίγο αργότερα, έξω από την πύλη δημιουργήθηκε για την αμυντική θωράκιση και μια δεύτερη πύλη. Το κενό ανάμεσα στις δύο πύλες ήταν ακάλυπτο, ώστε να μπορεί να χρησιμεύσει ως φονιάς, με βολές από το δώμα του πύργου και του διαβατικού.

Από τις δημιουργίες αυτής της περιόδου, στο εσωτερικό του κάστρου μαρτυρείται η ύπαρξη μουσουλμανικού τεμένους. Τα τείχη του παλαιού εξωτερικού περιβόλου στη νότια πλευρά είναι πλέον ερειπωμένα και άχρηστα. Το κάστρο στην μορφή αυτή παρέμεινε μέχρι το 1700, όταν μια έκρηξη διαλύει τον μεγάλο κεντρικό

κυλινδρικό πύργο του κάστρου που χρησίμευε ως πυριτιδαποθήκη. Στη θέση του επισκευάζεται λίγο αργότερα ο σωζόμενος προμαχώνας. Πιθανόν τότε, ο περίβολος της νότιας αυλής επενδύθηκε για να ενισχυθεί αλλά και να προσαρμοστεί στην γεωμετρία του προμαχώνα. Σε αυτή την μορφή έφτασε το κάστρο μέχρι σήμερα.

Κλείνοντας, σήμερα το κάστρο Λάρισα είναι κηρυγμένο ως προέχον βυζαντινό μνημείο και προστατεύεται από τον σε ισχύ αρχαιολογικό νόμο. Παλαιότερα και κατά διαστήματα πραγματοποιούνταν εργασίες από τις Υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού, αλλά ήταν αποσπασματικές και αποσκοπούσαν κυρίως στην αποφυγή ολοκληρωτικών καταρρεύσεων. Μεταξύ 2010 και 2015, με χρηματοδότηση ΕΣΠΑ, πραγματοποιήθηκε το έργο: "ΑΝΑΔΕΙΞΗ – ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΠΡΟΣΒΑΣΕΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΛΑΡΙΣΑ, ΔΗΜΟΥ ΑΡΓΟΥΣ, Ν. ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ" προϋπολογισμού 400.000 €. Ήρθαν εις πέρας πολυάριθμα ζητήματα του κάστρου και πραγματοποιήθηκαν εργασίες στο εσωτερικό και στο εξωτερικό του. Μεταξύ άλλων, σχηματίστηκαν μονοπάτια, με την αποκατάσταση των φυσικών σταθμών του εδάφους, όπως ήταν πριν τις πρώτες ανασκαφές ενώ στερεώθηκαν επικίνδυνα για τους επισκέπτες σημεία. Επιπλέον μαρτυρήθηκαν πολλά τμήματά του τα οποία βρίσκονταν κρυμμένα σε επιχώσεις δεκάδων μέτρων. Το κάστρο, σημαντικό και αναπόσπαστο κομμάτι της μακραίωνης ιστορίας μιας από τις αρχαιότερες πόλεις της Ελλάδας, αλλά και τμήμα ενός δικτύου εξαιρετικών και σπουδαιότατων μνημείων, πολύ υψηλής επισκεψιμότητας (Μυκήνες, Τίρυνθα, Παλαμήδι), εντάσσεται ως ένας αρχαιολογικός χώρος αντάξιος της ιστορίας και της θέσης του στο δίκτυο αυτό.

Β) Το δεύτερο βυζαντινό κάστρο της Αργολίδας είναι «**Θερμισία**». Το κάστρο είναι κτισμένο σε δύο βραχώδεις κορυφές μιας απόκρημνης κορυφογραμμής, δύο χιλιόμετρα ΒΔ του οικισμού της Θερμησίας. Συνδέεται με την παρουσία της αλυκής την οποία και προστάτευε. Εξαιτίας της οχυρής θέσης του το κάστρο αναφέρεται τον 15ο αιώνα ως απόρθητο. Εποπτεύει την κοιλάδα της Θερμησίας, της Ερμιόνης καθώς επίσης και τον κόλπο της Ύδρας.

(2)

Το κάστρο Θερμήσι απαντά στις γραπτές πηγές με την ονομασία Trémis πρώτη φορά το 1347 στη διαθήκη του Gautier II de Brienne κόμη του Lecce, de jure δούκα των Αθηνών και de facto κυρίου του Άργους και της Ναυπλίας. Για κάποια λόγο το κάστρο δεν αναφέρεται σε μια λίστα των κάστρων που χρονολογείται το 1377. Μετά τον θάνατό του οι κτήσεις του πέρασαν στον Guy d' Enghien, γιό της Ισαβέλλας de Brienne, αδερφής του Gautier. Η κόρη του Guy Μαρία, μετά τον

θάνατο του συζύγου της, Πιέτρου Κορνάρου, πούλησε το 1388 τις κτήσεις τις στην Βενετία για το ποσό των 500 δουκάτων κατ' έτος για όσο διάστημα θα ζούσε. Πριν όμως οι Βενετοί προλάβουν να εγκατασταθούν εκεί τις κατέλαβε ο Δεσπότης του Μυστρά Θεόδωρος Παλαιολόγος. Ο Θεόδωρος αντάλλαξε με τους Βενετούς το 1394 το Άργος και το Θερμίσιον για τα Μέγαρα και τον Πύργο του Μυλοποτάμου.

Μετά την κατοχύρωση της Πελοποννήσου από τους Οθωμανούς το 1460, το Θερμίσι όπως και άλλες περιοχές, παρέμεινε σε ενετικά χέρια. Το Θερμίσι αναφέρεται σε πολλά έγγραφα των τελών του 15ου αιώνα μαζί με της αλυκές της περιοχής. Το 1537 το κάστρο δόθηκε στον Οθωμανό Κασίμ πασά. Κατά την Β' Ενετοκρατία η περιοχή δίνεται πάλι στα χέρια των Ενετών και εξακολουθεί να διατηρεί τη σημασία της λόγω των αλυκών. Το κάστρο φαίνεται να απομακρύνεται από το προσκήνιο της ιστορίας μετά το 1715 οπότε και καταλαμβάνεται από τους Οθωμανούς.

Σύμφωνα με τη λαϊκή παράδοση στο κάστρο έμενε μια νεαρή όμορφη πριγκίπισσα. Στον απέναντι λόφο, τον επονομαζόμενο “βεζυροράχι” εγκαταστάθηκε ένας Τούρκος διοικητής, ο οποίος κατέκτησε το κάστρο με το ακόλουθο τέχνασμα: Ένας υποτελής του ντύθηκε κληρικός με αποτέλεσμα να γίνει δεκτός από την πριγκίπισσα. Όταν αυτός μπήκε στο κάστρο του Θερμησιού άνοιξε την πύλη για τον Τούρκο διοικητή του. Η πριγκίπισσα τότε, προκειμένου να μην πιαστεί αιχμάλωτη, έπεσε από τις επάλξεις και σκοτώθηκε. Προφανώς ο θρύλος αυτός συνδέεται με μία από τις δύο καταλήψεις του κάστρου από τους Οθωμανούς.

Το κάστρο αυτό χρονολογείται κατά τη σταυροφορική / υστεροβυζαντινή περίοδο (13ος – 15ος αι.), και την οθωμανική / ενετική περίοδο (15ος – 19ος αι.).

Ωστόσο γύρω από την περιγραφική ανάλυση του κάστρου θα αναφερθώ στο γεγονός ότι τα τείχη προεκτείνονται σε δύο βράχους χωριζόμενους από έναν αυχένα, ακολουθώντας έτσι τη φυσική οχύρωση της θέσης. Το κάστρο περιβάλλεται από μια γραμμή άμυνας και μια ακρόπολη. Η νότια πλευρά του κάστρου είναι απροσπέλαστη, γι' αυτό και δεν είχε τειχιστεί. Ατείχιστη είναι για τον ίδιο λόγο και η νότια πλευρά της ακρόπολης.

Η είσοδος της ακρόπολης θα πρέπει να υπήρχε νότια της δεξαμενής, στην νοτιοανατολική πλευρά του τείχους που σήμερα βρίσκεται σε ερειπιώδη κατάσταση καθώς είναι το μόνο σημείο από όπου η μορφολογία του εδάφους θα επέτρεπε τη φυσική άνοδο.

Επιπλέον είναι πιθανόν να υπήρχε δεύτερη είσοδος στην βόρεια πλευρά του δυτικού σκέλους της οχύρωσης για την προσπέλαση του οικισμού. Οι μελετητές θεωρούσαν ότι υπήρχε κάποιου είδους κλίμακα που συνέδεε τα δύο τμήματα (την ακρόπολη με τον οχυρωμένο οικισμό) χωρίς βέβαια να υπάρχουν σαφείς ενδείξεις.

Στο χώρο που περικλείεται από το τείχος και εκτός της ακρόπολης βρίσκονται πολυάριθμα λείψανα κτηρίων. Στην ακρόπολη του κάστρου κατάφεραν να σωθούν τα λείψανα μιας κινστέρνας κι ενός ναού ο οποίος έχει τοποθετηθεί από τους μελετητές χρονολογικά είτε στον 11ο-12ο αι. είτε μετά τον 13ο αι. Γι' αυτό και τα λείψανα κτηρίων σώζονται εκτός των τειχών.

Κλείνοντας, θα αναφερθεί ότι στο κάστρο, με βάση τα σωζόμενα λείψανα, έχουν διαπιστωθεί από τους μελετητές δύο οικοδομικές φάσεις, από τις οποίες η πρώτη έχει τοποθετηθεί από τους μελετητές στα χρόνια μεταξύ 1395 και 1537, ενώ η δεύτερη στα χρόνια της Α' Οθωμανοκρατίας οπότε και στο κάστρο έγιναν ορισμένες μετατροπές. Η ύπαρξη ενός μεσοβυζαντινού ναού στην κορυφή του

κάστρου υποβάλλει την ιδέα χρήσης του χώρου αυτή την περίοδο. Ωστόσο χρειάζεται περισσότερη επεξεργασία για την εξαγωγή ασφαλέστερων συμπερασμάτων όσον αφορά στην ύπαρξη οχύρωσης τόσο για τα βυζαντινά χρόνια όσο και για τον 13ο αιώνα.

Γ)Το τρίτο βυζαντινό κάστρο της Αργολίδας είναι «Ακροναυπλία ». Το κάστρο της Ακροναυπλίας είναι τοποθετημένο στην ομώνυμη βραχώδη χερσόνησο, νότια της σημερινής παλαιάς πόλης του Ναυπλίου. Η στρατηγική σημασία της θέσης του κάστρου ήταν πολύ μεγάλη, καθώς έθετε σε ασφάλεια την πλήρη εποπτεία όλου του Αργολικού κόλπου. Επίσης, από την Ακροναυπλία άμεσα ορατά είναι τα κάστρα της Λάρισας Άργους, του Κιβερίου Μύλων και του Παράλιου Άστρους.

(3)

Η κατοίκηση στη βραχώδη χερσόνησο της Ακροναυπλίας αποδίδεται ήδη από την προϊστορική εποχή. Κατά την αρχαιότητα, το Ναύπλιο αποτελούσε το επίνειο του Άργους, έναν ρόλο που συνέχισε να κατέχει και στα μεσαιωνικά χρόνια.

Κατά την πρωτοβυζαντινή εποχή, η πόλη άνηκε στην επαρχία Αχαΐας. Το Ναύπλιο δεν αλλοιώθηκε πολλή από τις γοτθικές επιδρομές (395-396), επλήγη ωστόσο από τις αβαροσλαβικές επιδρομές στα τέλη του 6ου αι. Κατά τον 7ο αι. το

Ναύπλιο υπάχθηκε στο θέμα Ελλάδος (687-694) και στη συνέχεια στο νεοϊδρυθέν θέμα Πελοποννήσου (786-788). Μάλιστα αποτελούσε έδρα στρατηγού με αυτοκρατορική φρουρά μέχρι τον ύστερο 12ο αι.

Κατά τον 10ο αι.-11ο αι., η πόλη παρά το γεγονός ότι δοκιμάστηκε από τις πειρατικές επιδρομές των Αράβων, σταδιακά ξεκίνησε να ακμάζει. Έγινε από νωρίς εμπορικός σταθμός για τους Ενετούς, όπως μαρτυρείται σε αυτοκρατορικά χρυσόβουλα του Αλεξίου Α΄ Κομνηνού (1081-1118) και αργότερα του Αλεξίου Γ΄ Αγγέλου (1195–1203). Η πόλη δυναμώθηκε με τη δημιουργία μιας νέας διοικητικής μονάδας κατά τον 12ο αι., του «ορίου Κορίνθου, Ναυπλίου, Άργους». Στο πλαίσιο αυτής της διοικητικής αλλαγής, στις τρεις αυτές πόλεις ολοκληρώθηκαν εκτεταμένα οχυρωματικά προγράμματα. Η ανάπτυξη της πόλης έρχεται στο φως και από την ανύψωση της επισκοπής Άργους σε Μητρόπολη Άργους και Ναυπλίου.

Την εποχή της μεγάλης ακμής, το Ναύπλιο ήταν υπό την εξουσία του Θεόδωρου Σγουρού, ο οποίος με αυτοκρατορική εντολή το 1180 πήρε στα χέρια του την εκκαθάριση των γύρω θαλασσών από την πειρατεία και τέθηκε άρχοντας Ναυπλίας. Το 1200 τον διαδέχθηκε ο γιος του, Λέοντας, ο οποίος ανεξαρτητοποιήθηκε και απλώθηκε στην υπόλοιπη Αργολίδα, στη Κορινθία, στην Εύβοια, σε τμήματα της Στερεάς Ελλάδας και της Θεσσαλίας.

Την επεκτατική πορεία του Λέοντα αναχαίτισαν οι Φράγκοι υπό τον Γοδεφρείδο Βιλλεαρδουίνο με την κατάληψη της πόλης μεταξύ του 1210-1212. Η Ακροναυπλία παραδόθηκε μαζί με το Άργος στον Όθωνα De La Roche, Δούκα των Αθηνών ως ανταμοιβή για την βοήθειά του στους Φράγκους. Το Ναύπλιο στη συνέχεια δόθηκε στην οικογένεια των de Brienne και ακολούθως στους *d'Enghien*, στους οποίους ανήκε μέχρι το 1389, οπότε και πωλήθηκε στους Ενετούς λόγω του

κινδύνου από το δεσπότη του Μυστρά Θεόδωρο Α΄ Παλαιολόγο και τον φλωρεντινό Δούκα των Αθηνών Nerio Acciaiuoli.

Κατά την Α΄ ενετοκρατία (1389-1540), λόγω των νέων οχυρωματικών γεγονότων με την διάδοση της πυρίτιδας και την τουρκική απειλή, οι Ενετοί εξέλιξαν τις προϋπάρχουσες οχυρώσεις και έκαναν νέες επεκτάσεις. ταυτόχρονα, λόγω της πληθυσμιακής αύξησης επεκτάθηκαν σε τεχνητές προσχώσεις και θεμελιώσεις σε ξύλινους πασσάλους στα βόρεια της χερσονήσου με αποτέλεσμα την κατασκευή της κάτω πόλης, την οποία προστάτευσε το νέο παραλιακό τείχος που κατασκευάστηκε την εποχή αυτή.

Στο πλαίσιο του τρίτου ενετοτουρκικού πολέμου (1537-1540), το Ναύπλιο παραδόθηκε μετά από πολύ σκληρή πολιορκία στους Οθωμανούς το 1540 και έγινε έδρα του Οθωμανού διοικητή της Πελοποννήσου. Κατά την πρώτη αυτή περίοδο της τουρκοκρατίας, στο κάστρο διενεργήθηκαν συμπληρώσεις και επισκευές, ενώ στην κάτω πόλη επεκτάθηκαν το σεράι, κατοικίες αξιωματούχων, κρήνες, λουτρά και θρησκευτικά τεμένη.

Οι Ενετοί μετά από σύντομη πολιορκία, γύρισαν στην πόλη το 1686. Κατά την περίοδο της β΄ Ενετοκρατίας (1686-1715), το Ναύπλιο έγινε πρωτεύουσα του Βασιλείου του Μοριά (Regnio di Morea). Οι Ενετοί ακολούθησαν οργανωμένο πρόγραμμα ενισχύσεων του υφιστάμενου κάστρου, αλλά και νέων κατασκευών υπό την επίβλεψη στρατιωτικών μηχανικών όπως οι La Salle, Levasseur και Albergetti. Μετά από σχετικό διάταγμα του Morosini το 1686, η κατοίκηση εντός του κάστρου απαγορεύτηκε. Το κάστρο θεωρήθηκε αποκλειστικά για στρατιωτικούς σκοπούς και για το λόγο αυτό έγιναν ισοπεδώσεις με σκοπό την άνετη κυκλοφορία των κανονιών. Προς το τέλος της β΄ περιόδου κυριαρχίας τους και υπό την έντονη

τουρκική απειλή, οι Ενετοί προχώρησαν στην κατασκευή του φρουρίου του Παλαμηδίου (1711-1714), χωρίς ωστόσο να μπορέσουν να αποτρέψουν την επικράτηση των Οθωμανών.

Κατά την Β΄ τουρκοκρατία (1715-1822), η πόλη σε μικρά χρονικά διαστήματα άρχισε να χάνει την αίγλη της. Από το 1786, το Ναύπλιο δεν ήταν πια πρωτεύουσα του Μοριά, καθώς τη θέση της πήρε η Τρίπολη για στρατιωτικούς λόγους. Η περίοδος που συνεχίστηκε χαρακτηρίζεται από τους αγώνες των Ελλήνων επαναστατών με κυριότερη στιγμή την πολιορκία της Ακροναυπλίας το 1822 από τους Έλληνες που είχε ως αποτέλεσμα οι Οθωμανοί να εξαναγκαστούν να την παραχωρήσουν στον αρχιστράτηγο Θεόδωρο Κολοκοτρώνη. Το 1827 το Ναύπλιο ορίστηκε ως η πρώτη πρωτεύουσα του νέου ελληνικού κράτους και ο Ιωάννης Καποδίστριας ως ο πρώτος κυβερνήτης του το 1828.

Γι' αυτό και η χρονολόγηση το κάστρου πραγματοποιείται κατά τη μεσοβυζαντινή περίοδος (9ος – αρχ. 13ου αι.), σταυροφορική / υστεροβυζαντινή περίοδος (13ος – 15ος αι.), οθωμανική / ενετική περίοδος (15ος – 19ος αι.).

Γύρω από την περιγραφική ανάλυση θα γίνει αναφορά στο ότι το κάστρο είναι ακανόνιστου σχήματος και ακολουθεί το φρύδι του βράχου. Οχύρωση υπήρχε στο λόφο από τα τέλη του 4ου αι. π.Χ. Η νότια πλευρά συνέχισε να βρίσκεται διαχρονικά ατείχιστη, λόγω του απόκρημνου ανάγλυφου. Η κύρια πύλη του κάστρου βρισκόταν στην ανατολική πιο ευπρόσβλητη πλευρά του βράχου.

Η **βυζαντινή** οχύρωση που το πιο πιθανό είναι να πραγματοποιήθηκε στα χρόνια των Κομνηνών (1057-1185), προπορεύτηκε με την χάραξη του αρχαίου περιβόλου, τμήματα του οποίου είναι ακόμη ορατά σε ορισμένα σημεία και ακολουθούν την πολυγωνική τοιχοποιία. Η πύλη ήταν ανάμεσα στον μεσαίο και το

νότιο από τους τρεις ημικυκλικούς πύργους που ανεγέρθηκαν την εποχή αυτή στο ανατολικό τείχος. Εντός της βυζαντινής οχύρωσης υπήρχε οικισμός με μεσοβυζαντινούς ναούς, ενώ εξίσου κατοικούνταν η περιοχή εκτός του βόρειου τείχους έως την ακτογραμμή που εκείνη την εποχή ήταν πολύ πιο κοντά στο λόφο.

Μετά την **φραγκική** κατάληψη, το κάστρο διασπάστηκε με τη βοήθεια διατειχίσματος σε δυο τμήματα. Το δυτικό τμήμα περιλάμβανε το Ρωμαϊκό κάστρο και προοριζόταν για τους βυζαντινούς υποτελείς, ενώ το ανατολικό περιλάμβανε το Φράγκικο κάστρο και ήταν το νέο διοικητικό και στρατιωτικό κέντρο της πόλης. Στο μέσον του διατειχίσματος υπήρχε κεντρικός πύργος για τον έλεγχο της επικοινωνίας μεταξύ των δυο τμημάτων, ενώ ανατολικά του υπήρχε κτήριο διοικητικής λειτουργίας, γνωστό ως Παλάτι του Βιλλεαρδουίνου. Οι Φράγκοι επιδιόρθωσαν επίσης το ανατολικό τείχος με την μετασκευή των βυζαντινών πύργων σε πύργους με τριγωνική απόληξη και την προσθήκη διαβατικού μπροστά από την βυζαντινή πύλη, το οποίο τοιχογραφήθηκε με απεικονίσεις ορθόδοξων και καθολικών αγίων, οικοσημα φράγκων ηγεμόνων και πιθανές σκηνές από το «Μυθιστόρημα του Μεγάλου Αλεξάνδρου». Το σύνολο αποτέλεσε χορηγία τον Ούγου de Brienne, και αφορμή του στάθηκε πιθανώς η ανακωχή μεταξύ Βυζαντινών κι Φράγκων το 1290/1. Για το λόγο αυτό άλλωστε η πύλη είναι γνωστή ως Πύλη της Ειρήνης.

Κατά την **Α' ενετοκρατία**, το κάστρο αναπτύχθηκε ανατολικά με την προσθήκη του Κάστρου των Τόρων. Οι εργασίες για την κατασκευή του άρχισαν το 1470 υπό τον μηχανικό Antonio Gambello de Sancto Zacharia και τον διοικητή Vettore Pasqualigo. Η είσοδος σε αυτό γινόταν από την Πύλη Τόρων στη βορειοδυτική γωνία του κάστρου, ενώ μεταξύ του 1493-1519 στο ανατολικό άκρο του κάστρου προστέθηκε ο διπλός ανισοϋψής προμαχώνας των Τόρων. Την ίδια

περίοδο, η ανατολική πύλη με το διαβατικό επιχώθηκε και το ανατολικό τείχος προστατεύτηκε από σκάρπα. Παράλληλα, νέα πύλη ανοίχθηκε στην απόκρημνη νοτιοανατολική πλευρά του κάστρου, η οποία διέθετε καταφραγή και προστατευόταν από πυροβολαρχία.

Το 1470 δημιουργήθηκε εντός του Φράγκικου κάστρου από τον αρχιτέκτονα Antonio Gambello το ομώνυμο αμυντικό συγκρότημα που περιείχε διατείχισμα, διαδοχικές πύλες με διαβατικά και μικρές αυλές. Το συγκρότημα προστάτευε ευθύγραμμο προτείχισμα και την πύλη του ημικυκλικό προτείχισμα. Επίσης, στη βόρεια πλευρά του τείχους προστέθηκε προτείχισμα ημικυκλικής μορφής για να αναπτυχθεί η άμυνα του τείχους.

Η κάτω πόλη που δημιουργήθηκε κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 15ου αι., μετά από τεχνητές προσχώσεις και θεμελιώσεις σε ξύλινους πασσάλους στα βόρεια του βράχου της Ακροναυπλίας, προστατεύτηκε από παραλιακό τείχος στις αρχές του 15ου αι. Στο ανατολικό τμήμα του νέου αυτού τείχους ανοίχτηκε τάφρος και στο βορειοανατολικό άκρο του δημιουργήθηκε στα μέσα 15ου αι. ο μεγάλων διαστάσεων πύργος «Contarini ή Contarina». Η επικοινωνία μεταξύ της χερσονήσου και της στεριάς πραγματοποιήθηκε με την κατασκευή γέφυρας επάνω από την τάφρο που οδηγούσε στην Πύλη της Ξηράς, την οποία προστάτευε πύργος. Καμαροσκεπής διάδρομος ένωνε την Πύλη της Ξηράς με τον Προμαχώνα Τόρων και το ομώνυμο κάστρο.

Επιπλέον στη δυτική πλευρά της χερσονήσου δημιουργήθηκε τείχος που ένωνε το παραλιακό τείχος με τον περίβολο της ακρόπολης, ενώ την ίδια εποχή σχηματίστηκε ράμπα και κτήριο διαβατικό για τον έλεγχο της πρόσβασης στην πύλη που βρισκόταν διαχρονικά στη βόρεια πλευρά του οχυρωμένου βράχου.

Τέλος, το 1471 επί προνοήτη Vettore Pasqualigo, στη νησίδα των Αγ. Θεοδώρων δημιουργήθηκε φρούριο, το γνωστό ως Μπούρτζι. Η άμυνα της εισόδου του λιμανιού αυξανόταν με μια μεταλλική αλυσίδα μεταξύ του μόλου της Ακροναυπλίας και του φρουρίου της νησίδας στα βορειοδυτικά της χερσονήσου.

Από την άλλη κατά τη **Β΄ ενετοκρατία**, τα τείχη αναδημιουργήθηκαν για να ακολουθήσουν τις εξελίξεις της αμυντικής αρχιτεκτονικής. Έτσι, οι επάλξεις του παραλιακού τείχους αναπληρώθηκαν από κανονιοθυρίδες και το τείχος ενισχύθηκε με τον Προμαχώνα των Πέντε Αδελφών βορειοδυτικά, τον ημιπρομαχώνα Dolfin στο βορειανατολικό άκρο του, ο οποίος ένωσε το προγενέστερο πύργο Contarini, αλλά και το νέο μεταπρομαχώνιο τείχος με σκάρπα και μεγάλο πάχος στο ανατολικό τμήμα του παραλιακού τείχους. Στο τμήμα αυτό της οχύρωσης βρέθηκαν την εποχή αυτή και η κατασκευή της contra scarpa ανατολικά της τάφρου, καθώς και η ανακατασκευή της γέφυρας και της Πύλης της Ξηράς το 1708. Το παραλιακό μέτωπο αυξήθηκε εξίσου στη βόρεια πλευρά του και με την κατασκευή του προμαχώνα Mocenigo εντός της θάλασσας επί Γενικού Προβλεπτή του Ναυτικού Alvise III Mocenigo (1709-1711). Παράλληλα, επεξεργάστηκε από τον στρατιωτικό μηχανικό De Silva το 1715 το πλάτωμα βόρεια του παραλιακού τείχους, όπου προγενέστερα υπήρχαν αποθήκες και οικίες. Το πλάτωμα απέκτησε ανάχωμα με κλίση προς τη θάλασσα, καλυμμένη οδό κατά μήκος του και εσωτερικά χώρο συγκέντρωσης των στρατιωτών. Την πλατεία διαπερνούσαν δυο «τραβέρσες», οι οποίες συνδέονται με δυο τανάλιες, δηλαδή χαμηλές αμυντικές κατασκευές μπροστά από το τείχος.

Στη βόρεια πλευρά του ρωμαϊκού κάστρου επί διοικήσεως Daniele Dolfin (1701-1704), δημιουργήθηκε ο ημιπρομαχώνας Dolfin, ο οποίος ένωσε την

προγενέστερη πύλη της βόρειας πλευράς. Το 1713, επί προβλεπτή Agostino Sagredo, η πύλη αυτή επιχώθηκε και δημιουργήθηκε το στρατηγικής σημασίας αμυντικό συγκρότημα Sagredo. Το συγκρότημα περιείχε τοξωτή πύλη, η οποία προσεγγιζόταν από κλίμακα αποτελούμενη από δύο τμήματα, ενώ κτήριο – φυλάκιο και αποθήκη οπλισμού που ενσωμάτωσε το προγενέστερο διαβατικό και αποκαθιστούσε τον έλεγχο της κυκλοφορίας. Η πρόσβαση στη κάστρο μετά την είσοδο στην πύλη γινόταν μέσω θολοσκεπούς κλίμακας στο πάχος του τείχους.

Την εποχή αυτή, στη δυτική απόληξη της βραχονησίδας δημιουργήθηκε προμαχώνας με κανονιοθυρίδες και αποτυπώθηκε μονοπάτι σε σημείο σχετικά μη ορατό, ιδιαίτερα χρήσιμο για τον εφοδιασμό των κατοίκων σε περιόδους πολιορκίας. Παράλληλα, στην άκρη του κάστρου των Τόρων, ο προμαχώνας Τόρων επεκτάθηκε με την προσθήκη το 1706 του τετράπλευρου προμαχώνα Grimani.

Εντός της οχύρωσης του βράχου, μετά το διάταγμα του Morosini το 1686, δημιουργούνταν πλέον μόνο στρατώνες και βοηθητικά κτήρια, όπως οι στρατώνες Grimani που κτίστηκαν κατά τη θητεία του Grimani ως Provveditore Generale (1706-1709). Παρόμοια, στην κάτω πόλη, το 1713 ανεγέρθηκε επί Sagredo η Αποθήκη του Στόλου, το σημερινό Αρχαιολογικό Μουσείο στην Πλατεία Συντάγματος.

Μετά την λύτρωση της Ακροναυπλίας από τους Οθωμανούς, ο στρατώνας Grimani ανοικοδομήθηκε και αποτέλεσε τον στρατώνα Καποδίστρια, ενώ το 1828 ανατολικά του συγκροτήματος Gambello ανεγέρθηκε το Στρατιωτικό Νοσοκομείο με ναΐσκο των Αγ. Αναργύρων. Κατά τον 19ο αι. γκρεμίστηκαν η βόρεια πλευρά του τείχους και η ανατολική πλευρά εκτός από τους προμαχώνες και την Πύλη της Ξηράς, ενώ έγινε μεγάλη επέκταση της κάτω πόλης προς τα βόρεια σύμφωνα με σχεδιασμό του Στ. Βούλγαρη.

Από το 1884 μέχρι περίπου και το 1966 ο Στρατώνας Καποδίστρια χρησίμευε ως φυλακή. Κατά τον β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στην κορυφή του βράχου δημιουργήθηκαν βάσεις αντιαεροπορικών πυροβόλων με αποτέλεσμα να ισοπεδωθεί προηγουμένως η περιοχή. Το 1970-1971 εντός του κάστρου Τόρων κατασκευάστηκε η ξενοδοχειακή μονάδα «ΞΕΝΙΑ», καταλαμβάνοντας το πιο μεγάλο μέρος του κάστρου, ενώ πολύ αργότερα, νέα ξενοδοχειακή μονάδα ανεγέρθηκε σε ένα πολύ μεγάλο τμήμα της βόρειας πλευράς του οχυρωμένου λόφου.

Κλείνοντας, σήμερα το μνημείο έχει αναφερθεί ως προέχον βυζαντινό μνημείο και ως αρχαιολογικός χώρος και ιστορικό διατηρητέο μνημείο. Το 2010 εκπονήθηκε μελέτη για λογαριασμό της 25ης ΕΒΑ, ώστε να καταστεί η Ακροναυπλία επισκέψιμος αρχαιολογικός χώρος, ενώ στη συνέχεια εκτελέστηκε στο πλαίσιο του Ε.Σ.Π.Α. το έργο με τίτλο: "ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΑΚΡΟΝΑΥΠΛΙΑΣ ΣΤΟ ΝΑΥΠΛΙΟ, Δ. ΝΑΥΠΛΙΟΥ. Ν. ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ".

Δ)Το τέταρτο βυζαντινό κάστρο της Αργολίδας είναι «Πιάδα-Νέα Επίδαυρος». Το φρούριο βρίσκεται στην κορυφή βραχώδους υψώματος, επάνω από τον οικισμό της Πιάδας (σημ. Νέας Επιδαύρου). Η θέση του φρουρίου είναι στρατηγικής σημασίας καθώς την καθιστούσε αθέατη από την θάλασσα από την οποία απέχει ελάχιστα. Η επιλογή της θέσης εξυπηρετούσε την προστασία του οικισμού από τους πειρατές.

(4)

Πολλές είναι οι διαφορετικές ονομασίες που μαρτυρούνται σε δυτικούς πορτολάνους από την αρχή του 14^{ου} αι., όπως Preduia, Pedruia, Predena, Pednera, ενώ στους ελληνικούς πορτολάνους μαρτυρείται με το όνομα Πιάδα. Αντίστοιχα, απαντούν και οι ονομασίες Pigiada, Pegiada, Pyegata, Pleda, Pedroia.

Η Πιάδα ιδρύθηκε κατά τους βυζαντινούς χρόνους έχοντας ως σκοπό να προστατεύσουν τους κατοίκους από τις πειρατικές επιθέσεις που σημειώνονται

εκείνη την εποχή στη θάλασσα. Κατά την σύγκρουση Βυζαντινών και Φράγκων στις αρχές του 13^{ου} αι., η Πιάδα πιθανότατα να λειτούργησε ως σημαντικός λιμένας για την ενίσχυση των Βυζαντινών από την Αυτοκρατορία της Νίκαιας. Μετά την κατάκτηση της από τους Φράγκους, ο οικισμός ανήκε στην καστελανία της Κορίνθου. Έγινε στη συνέχεια τμήμα της προίκας της Bartholomée Chauderon και παραχωρήθηκε το 1272 ως φέουδο στον Nicolo Ghisi του ενετικού οίκου Ghisi του Αρχιεπισκόπου. Το 1342, η Πιάδα παραδόθηκε στα χέρια του Nicola Acciaiuoli και μεταξύ του 1365 και 1394 βρισκόταν στην κυριαρχία του Nerio Acciaiuoli. Μετά το 1400, την ευρύτερη περιοχή της Πιάδας κατείχε η οικογένεια των Καταλανων αρχόντων της Αίγινας Carroena. Ωστόσο, το 1463 και το 1467, όπως ενημερωνόμαστε από χορογραφικούς πίνακες των κάστρων, η Πιάδα παραχωρήθηκε στα χέρια των Ενετών και μάλιστα αναφέρεται στην απογραφή Grimani του 1700 ως Piggiada.

Το 1821, στην Πιάδα έγινε η Α' Εθνοσυνέλευση του επαναστατημένου ελληνικού κράτους (20 Δεκεμβρίου 1821), κατά την οποία βγήκε σαν απόφαση το πρώτο σύνταγμα της Ελλάδος και ορίστηκε η ελληνική σημαία ως εθνικό σύμβολο.

Γι' αυτό και η χρονολόγηση το κάστρου πραγματοποιείται κατά τους μεταβατικούς χρόνους (7ος – 9ος αι.), μεσοβυζαντινή περίοδος (9ος – αρχ. 13ου αι.), σταυροφορική / υστεροβυζαντινή περίοδος (13ος – 15ος αι.).

Γύρω από την περιγραφική ανάλυση θα γίνει αναφορά στο ότι το κάστρο πιθανώς δημιουργήθηκε στους βυζαντινούς χρόνους και ολοκληρώθηκε στα χρόνια της φραγκοκρατίας. Έχει ακανόνιστο σχήμα καθώς ακολουθεί το φρύδι του βράχου. Η κάτοψή του είναι μακρόστενη, εκτεινόμενη στον άξονα Α-Δ και έχει μήκος περίπου 120μ. και πλάτος μεταξύ 15 και 20 μ. Τα τείχη είναι κάθετα με πάχος

περίπου 0,70μ. Είναι κατασκευασμένα από αδρά πελεκημένους λίθους μεσαίου μεγέθους με συνδετικό κονίαμα και τμήματα κεραμιδιών.

Οχυρωμένος με τείχη είναι μόνο η νότια, δυτική και ανατολική πλευρά του, ενώ η βόρεια έχει μείνει ατείχιστη λόγω της φυσικής οχύρωσης που παρέχει η απότομη χαράδρα του Βόθυλα. Η πύλη του κάστρου ήταν στα ανατολικά. Στη νότια πλευρά διατηρούνται τα κατάλοιπα πεταλόσχημου προμαχώνα και δυο αρκετά κατεστραμμένων τετράπλευρων πύργων.

Ο κεντρικός πύργος, τετράγωνης κάτοψης, ήταν στα βορειοδυτικά, στο ψηλότερο σημείο του υψώματος. Τώρα πια διατηρούνται μόνο το δάπεδο που ανήκε στη δεξαμενή, η οποία βρισκόταν στο κατώτερο τμήμα του πύργου, και είναι επιχρισμένο από υδραυλικό κονίαμα.

Στο εσωτερικό του κάστρου, διατηρούνται ορισμένα οικοδομικά λείψανα, εκ των οποίων τα ερείπια είναι δυο μονόχωρων ναών. Σε καλή κατάσταση σώζεται στα δυτικά ένας τρίτος μονόχωρος καμαροσκεπής ναός, αφιερωμένος στον Άγιο Ιωάννη τον Θεολόγο. Ο ναός, σύμφωνα με κτητορική επιγραφή τοιχογραφήθηκε το 1710, ενώ σώζει εντοιχισμένη ανάγλυφη πλάκα μεσοβυζαντινών χρόνων, με μεταγενέστερα χαραγμένη τη χρονολογία 1708.

Κλείνοντας, θα αναφερθεί ότι το κάστρο προστατεύεται από τον Αρχαιολογικό Νόμο και η κατάσταση διατήρησής του είναι μέτρια.

Ε)Το πέμπτο βυζαντινό κάστρο της Αργολίδας είναι «**Ασίνη** ». Η οχύρωση βρίσκεται στη θέση «Καστράκι» ή «Παλαιόκαστρο», το οποίο αποτελεί ύψωμα-ακρωτήριο δίπλα από το Τολό.

(5)

Ο λόφος κατοικούταν ήδη από τη 3^η χιλιετία π.χ. Η αρχαία Ασίνη κάνει αναφορά για πρώτη φορά στην Ιλιάδα (Β 560) ανάμεσα στις πόλεις που έλαβαν μέρος στον Τρωικό πόλεμο στέλνοντας πλοία. Κατά τη μυκηναϊκή και γεωμετρική περίοδο η πόλη ήταν σε μια περίοδο ακμής, ωστόσο φαίνεται πως έπεσε σε μεγάλη ύφεση μετά την καταστροφή της από τους Αργείους περί το 700 π.χ. Κατά την ελληνιστική περίοδο, η πόλη ξεκίνησε να βρίσκει την αίγλη της, όπως δείχνουν οι αρχαίες οχυρώσεις στον λόφο, οι οποίες χρονολογούνται περί το 300 π.χ. και

πιθανώς κατασκευάστηκαν επί βασιλείας της Μακεδονίας, Δημήτριου του Πολιορκητή.

Η Ασίνη εξακολουθεί να αναπτύσσεται κατά τη ρωμαϊκή εποχή, ενώ μια λουτρική εγκατάσταση στους πρόποδες του λόφου του τέλους του 4^{ου} – αρχών του 5^{ου} αι., μαρτυρεί την χρήση του και κατά τους πρωτοβυζαντινούς χρόνους. Οι αρχαίες οχυρώσεις πιθανώς επιδιορθώθηκαν από τους Βυζαντινούς τόσο την εποχή αυτή, όσο και αργότερα, τον 12^ο αι. ή στις αρχές του 13^{ου} αι. εν όψει της φραγκικής απειλής. επιδιορθώσεις πρέπει να πραγματοποιήθηκαν εξίσου και από τους Φράγκους κατά τον 13^ο και 14^ο αι.

Η οχύρωση της Ασίνης ολοκληρώθηκε τέλος από τους Ενετούς, οι οποίοι κατείχαν την περιοχή από το 1388 έως και την κατάκτησή της από τους Οθωμανούς το 1540, αλλά και στη συνέχεια, από το 1686 έως το 1715 και την επιστροφή των Οθωμανών.

Στην ακρόπολη διατηρούνται επίσης πυροβολεία-παρατηρητήρια, οχυρά και τάφροι, που κατασκευάστηκαν από τους Ιταλούς κατά την περίοδο του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Γι' αυτό και η χρονολόγηση το κάστρου πραγματοποιείται κατά την πρωτοβυζαντινή περίοδο (4ος -7ος αι.), μεσοβυζαντινή περίοδος (9ος – αρχ. 13ου αι.), σταυροφορική / υστεροβυζαντινή περίοδος (13ος – 15ος αι.), οθωμανική / ενετική περίοδος (15ος – 19ος αι.).

Γύρω από την περιγραφική ανάλυση θα γίνει αναφορά στο ότι η βραχύδης χερσόνησος έχει μήκος περίπου 350μ., πλάτος 140μ. και ύψος 52μ. Η δυτική πλευρά της είναι αρκετά απότομη, ενώ η πιο ομαλή ανατολική προφυλασσόταν από τείχος.

Βορειοδυτικά της ακρόπολης και στους πρόποδες του λόφου, άνησε διαχρονικά η αρχαία πόλη της Ασίνης. Η κάτω πόλη διαφυλασσόταν από τείχος στη βορειοδυτική και νοτιοδυτική πλευρά της. Η είσοδος σε αυτό βρίσκεται βορειοανατολικά της πόλης, στο σημείο επαφής της με τον βράχο.

Το αρχαίο τείχος της ακρόπολης περιείχε τετράγωνους πύργους και έκλεινε στο εσωτερικό του κινστέρνες και λείψανα οικιστικών εγκαταστάσεων διαφόρων χρονολογικών περιόδων. Στα βορειοανατολικά, ανάμεσα σε δυο ισχυρούς πύργους, υπήρχε κλίμακα που κατεύθυνε στην κύρια είσοδο της ακρόπολης.

Οι επεμβάσεις που σημειώθηκαν στην οχύρωση κατά τα μεσαιωνικά και μεταβυζαντινά χρόνια αφορούν κυρίως συμπληρώσεις του αρχαίου περιβόλου και ανακατασκευές πύργων. Οι μεταγενέστερες αυτές επεμβάσεις διακρίνονται ξεκάθαρα από το πολυγωνικό σύστημα τοιχοποιίας με το οποίο κτίστηκε το αρχαίο τείχος λόγω της χρήσης μικρών λίθων, κονιάματος και τμημάτων κεραμιδιών. Σε ορισμένες περιπτώσεις φαίνεται σε εξωτερικές όψεις του τείχους επανάχρηση αρχαίων λίθων με κονίαμα και εσωτερικό γέμισμα από μικρούς αργούς λίθους.

Κλείνοντας, θα αναφερθεί ότι στο λόφο, σημειώθηκε, για πρώτη φορά ανασκαφική έρευνα από σουηδικές αρχαιολογικές αποστολές κατά τη δεκαετία του 1920 και συνεχίστηκε γύρω από την ακρόπολη τη δεκαετία του 1970 και σποραδικά έως το 1989. Πρόσφατα υλοποιήθηκε πρόγραμμα ΕΣΠΑ για την αναμόρφωση του αρχαιολογικού χώρου. Το κάστρο αποτελεί κηρυγμένος αρχαιολογικός χώρος. Η κατάσταση διατήρησης των μεταγενέστερων συμπληρώσεων της αρχαίας οχύρωσης σε αρκετά σημεία είναι σχετικά κακή.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Κατά επέκταση η βυζαντινή αρχιτεκτονική στην Ελλάδα δεν έχει μελετηθεί σε βάθος, με αποτέλεσμα πολλές πληροφορίες και χρονολογίες να βασίζονται σε επιφανειακή εξέταση των μνημείων ή σε προσεγγίσεις. Γι' αυτό και επιβάλλεται να γίνουν ορισμένες αναθεωρήσεις. Πολλές εκκλησίες, που αποδόθηκαν κατά καιρούς στον 21^ο αιώνα, απέδειξαν ότι είναι προγενέστερες ή οψιμότερες. Η δύσκολη διάκριση των μνημείων του 12^{ου} από αυτά του 3^{ου} αιώνα, με βάση τεχνοτροπικά δεδομένα, δικαιολογεί κάποια αβεβαιότητα.

Τα βυζαντινά μνημεία συγκροτούν ένα μεγάλο κεφάλαιο του αρχιτεκτονικού πλούτου της χώρας μας. Οι ναοί, κέντρα λατρείας ζωντανά, μέχρι σήμερα, είναι ταυτόχρονα αξιόλογα αρχιτεκτονήματα, με πλούσιο πολλές φορές γλυπτό διάκοσμο, που σηματοδοτούν μια εποχή και χαρακτηρίζουν την τέχνη μας.

Έτσι η κύρια ανάλυση της εργασίας επικεντρώνεται τόσο στο βυζάντιο ως εποχή, όσο και στις δημιουργίες της. Δηλαδή στα βυζαντινά μνημεία και κάστρα που περιέχει η Αργολίδα εδώ και πολλά χρόνια.

Αρχικά, τα βυζαντινά μνημεία της Αργολίδας, είναι 11 σε αριθμό και όλα βρίσκονται σε μια άριστη και καλή εμφάνιση. Κάποια από τα μνημεία χρησιμοποιούνται μέχρι και σήμερα, ενώ κάποια άλλα, βρίσκονται πλέον εκτός λειτουργίας. Ωστόσο, έχουν καταφέρει να συντηρηθούν και να διατηρηθούν στο πέρασμα του χρόνου με όλες τις συνέπειες που μπορεί να είχαν.

Από την άλλη, όσο αφορά, τα βυζαντινά κάστρα της Αργολίδας, είναι σε μια πιο μειονεκτική θέση σε σχέση με τα μνημεία, καθώς, τα περισσότερα κάστρα πλέον, είναι λίγο κατεστραμμένα και διαλυμένα. Και αυτό φαίνεται από τα ελάχιστα

τοίχοι που έχουν καταφέρει να διατηρηθούν και επικρατήσουν στο πέρασμα των χρόνων.

Έτσι, από τα πέντε κάστρα που υπάρχουν στην Αργολίδα, τα δύο, έχουν καταφέρει να βρίσκονται σε καλύτερη κατάσταση, σε σχέση, με τα άλλα τρία που είναι σχεδόν κατεστραμμένα. Τα καλά διατηρημένα κάστρα, είναι το κάστρο της Λάρισας το οποίο βρίσκεται στο Άργος, καθώς και το κάστρο Ακροναυπλίας το οποίο βρίσκεται στην περιοχή του Ναυπλίου. Από την άλλη τα πιο διαλυμένα κάστρα είναι της Ασίνης, της Πιάδας της Νέας Επιδαύρου και της Θερμυσίας. Και στα τρία αυτά κάστρα, έχουν καταφέρει να υπάρχουν μέχρι και σήμερα, ελάχιστα μόνο κομμάτια τοίχου, τα οποία ανήκουν στο βυζάντιο.

Κλείνοντας, όλα όσα διαπιστώθηκαν μέσα από την έρευνα δείχνουν ότι ή βυζαντινή εποχή είναι μια περίοδος η οποία έχει καταφέρει να διατηρηθεί και να επικρατήσει στο πέρασμα του χρόνου. Γι' αυτό, και το βυζάντιο, είναι μια εποχή, που θα συνεχίσει να υπάρχει, στην ιστορία του ελληνικού κόσμου και πολιτισμού για πολύ ακόμα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αθανασούλης Δ., «Το κάστρο Λάρισα», *Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου Οχυρωματική Αρχιτεκτονική στην Πελοπόννησο. 5ος – 15ος αιώνας*, Λουτράκι 2011.
- Ησαΐας Α. Ι., *Ιστορικές σελίδες του δήμου Ερμιόνης και των δημοτικών διαμερισμάτων Ηλιοκάστρου και Θερμησίας. Κοινωνική, πολιτική και εκκλησιαστική πορεία στο πέρασμα των αιώνων με τοπογραφικά στοιχεία*, Αθήνα 2005.
- Καρποδίνη Ε., *Κάστρα της Πελοποννήσου*, Αθήνα 1993.
- Μπούρας Χ. και Μπούρα Λ., *Η Ελλαδική Ναοδομία κατά το 12^ο αιώνα*, Αθήνα 2002.
- Πέππας Ι., *Μεσαιωνικές σελίδες της Αργολίδας, Αρκαδίας, Κορινθίας, Αττικής*, Αθήνα 1990.
- Πρωτονοταρίου-Δεϊλάκη Ευ., «Ακροναυπλία», *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 26 (1971).
- Τσεκές Γ., «Κάστρο Λάρισα», *Ενετοί και Ιωαννίτες Ιππότες, Δίκτυα Οχυρωματικής Αρχιτεκτονικός*, Αθήνα 2001.
- Του Ιδίου, «Κάστρο Ακροναυπλίας», *Ενετοί και Ιωαννίτες ιππότες, Δίκτυα οχυρωματικής αρχιτεκτονικής*, Πειραματική ενέργεια Archi-Med, Αθήνα 2001.
- http://ecastles.culture.gr/mobilecontent//asset_publisher/XHdEYy6aof01/content/larisa-argous.

- http://ecastles.culture.gr/mobilecontent//asset_publisher/XHdEYy6ao
f01/content/thermesia.
- http://ecastles.culture.gr/mobilecontent//asset_publisher/XHdEYy6ao
f01/content/akronauplia.
- http://ecastles.culture.gr/mobilecontent//asset_publisher/XHdEYy6ao
f01/content/piada-nea-epidauros.
- http://ecastles.culture.gr/mobilecontent//asset_publisher/XHdEYy6ao
f01/content/asine.